

MIKLOŠ BIRO
EXODUS XXI VEKA

ko su, zašto beže i šta očekuje izbeglice

MIKLOŠ BIRO

EXODUS XXI VEKA

KO SU, ZAŠTO BEŽE I
ŠTA OČEKUJE IZBEGLICE

2016

Izdavač:

Humanitarni centar za
integraciju i toleranciju (HCIT),
Novi Sad, Vojvođanskih brigada 17
www.hcit.rs

Za izdavača:

Ratko Bubalo

Lektura i korektura:

Jasmina Biro

Dizajn i prelom:

Igor Orsag, Headmade
www.headmade.rs

Štampa:

Štamparija „Stojkov“

Psihološki tim HCIT-a:

Dr Mikloš Biro

Dr Dušanka Đurović

Jelena Sokić

Jelena Barna

*Aktivnosti psihološkog tima, kao i objavljivanje ove publikacije,
omogućila je ambasada Kraljevine Holandije kroz MATRA program.
Svi izneti stavovi predstavljaju isključivo stavove autora ili izdavača
i ne odražavaju nužno stavove ambasade Kraljevine Holandije.*

SADRŽAJ

KO SU IZBEGLICE

Migranti ili izbeglice? 9

ODAKLE DOLAZE I ZAŠTO BEŽE

Sirija 15

Irak 25

Afganistan 31

Ostale zemlje iz kojih potiču izbeglice 37

PROBLEMI NA PUTU

Plava grobnica 49

Pešaci 57

Predatori 65

PROBLEMI KOJI IH OČEKUJU

Teškoće akulturacije 77

Posledice trauma i kako ih prevazići 83

A photograph of a group of people shouting or cheering. In the foreground, a man with glasses and a beard is shouting with his mouth wide open. A young girl with blonde hair is perched on his shoulders. Behind them, several other people are shouting, their mouths open. The entire scene is bathed in a deep red light, creating a dramatic and intense atmosphere.

KO SU IZBEGLICE

	2014	2015
Zapadni mediteran		
Centralni mediteran		
Istočni mediteran		
Zapadni Balkan		
Granice Istoka		
Od Albanije ka Grčkoj		

▲ MAPA
Ilegalni ulazak
migranata u EU,
2014-2015

9

MIGRANTI ILI IZBEGLICE?

Kada je pre sedamdesetak godina gradonačelnik jednog lučkog grada odbio da primi *Exodus*, brod koji je bio prepun jevrejskim izbeglicama, kapetan broda koji je sa njim pregovarao konstatovao je sa zgražanjem da njegov sagovornik nije znao ništa o Holokaustu.

Istorija se, nažalost, prečesto ponavlja. Početkom 2015. godine otpočela je masovna migracija koja je do zaustavljanja tzv. „Balkanske rute” (u martu 2016.) dovela preko milion ljudi u EU (samo ovom rutom je prošlo više od 800.000) i koja je konačno obratila pažnju na muke ovih ljudi koje ih teraju na pokret, ali i izazvala paniku među ekstremnim desničarima u gotovo svim članicama EU (pa i u našoj zemlji). Pojavile su se razne teorije zavere („to neko stimuliše, da bi islamizovao Evropu” i sl.), a zaboravljen je da u velikom broju zemalja postoje kontinuirani konflikti i da milioni izbeglica beznadežno tavore u izbegličkim logorima. Prema podacima UNHCR, u svetu u ovom trenutku postoji 65,3 miliona izbeglica! Samo iz Sirije i Iraka, počev još od 2011. godine, izbeglo je više od pet miliona ljudi, dok je u iranskim i pakistanskim logorima, još od 90-tih godina, beznadežno životarilo preko tri miliona izbeglica iz Avganistana koji su se 2014. masovnije pokrenuli u nadi za boljim životom.

Talus migranata koji je zaplijusnuo Evropu 2015. godine potisnuo je iz sećanja činjenicu da su migracije otpočele znatno ranije. Već desetak godina su izbeglice (i ekonomski migranti) iz Afrike pokušavale da uđu u EU raznim putevima, a najčešće preko najisturenijeg italijanskog ostrva u Mediteranu – Lampeduze i već desetak godina mediji izveštavaju o nesrećama koje se dešavaju na tom putu. Još od 2013. godine susretali smo se sa izbeglicama koje su pešačile balkanskim autoputevima i sporadično smo bili informisani o njihovim sizifovskim naporima da se domognu Evrope (npr. u filmu „Destinacija Srbistan” Željimira Žilnika).

11

Važno je naglasiti razliku između ekonomskih migracija, gde migranti selidbom pokušavaju da reše svoje ekonomski probleme, i izbeglištva, gde su migracije nevoljne i prinudne – kao posledice strahotnih ratnih razaranja i životne ugroženosti.

U tom kontekstu, važno je naglasiti razliku između ekonomskih migracija, gde migranti selidbom pokušavaju da reše svoje ekonomski probleme, i izbeglištva, gde su migracije nevoljne i prinudne – kao posledice strahotnih ratnih razaranja i životne ugroženosti. Prema Konvenciji UN o statusu izbeglica iz 1951. godine, status izbeglice ima svako lice koje „bojeći se opravdano da će biti progonjeno zbog svoje rase, svoje vere, svoje nacionalnosti, svoje pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili svojih političkih mišljenja, nađe izvan zemlje čije državljanstvo ono ima i koje ne želi ili, zbog toga straha, neće da traži zaštitu te zemlje; ili koje, ako nema državljanstva a nalazi se izvan zemlje u kojoj je imalo svoje stalno mesto boravka, usled takvih događaja ne može ili, zbog straha, ne želi da se u nju vrati”.

Razlika između pojma migrant i izbeglica nije samo pitanje pravne definicije, već mnogo više pitanje psihološke konotacije ovih pojmova. Ako aktuelnu krizu prozovemo migrantskom, onda ćemo pridati ekonomsku konotaciju izbeglištvu i time iskriviti i razvodniti pravu sliku užasa od kojih beže izbeglice. Da i ne govorimo da ćemo time indirektno pripremiti teren za zagovornike ksenofobnih i fašističkih ideja koji će isticati ekonomski probleme lokalnog stanovništva kao glavni argument protiv prihvatanja izbeglica.

Namera ovog teksta je da čitaocima približi probleme izbeglica i objasni razloge njihovog bega. Da opiše sve muke sa kojima su se ovi nevoljnici suočavali u svojoj zemlji, kao i na trnovitom putu ka EU. Naša pretpostavka je da ćemo time uspeti da ostvarimo zasluženu empatiju prema izbeglicama i senzibilitet lokalnog stanovništva za njihove probleme i tegobe.

Poseban deo je namenjen edukaciji aktivista nevladinih organizacija i lokalnih samouprava o kulturološkim specifičnostima, kao i osjetljivosti traumatizovanih osoba i načinima komunikacije sa traumatizovanim osobama.

Tekst je velikim delom nastao kao rezultat rada na terenu, tokom postojanja tzv. „Balkanske rute” 2015. i početkom 2016. godine, a u okviru Psihološkog tima Humanitarnog centra za integraciju i toleranciju (HCIT) koji je izvršni partner UNHCR-a¹.

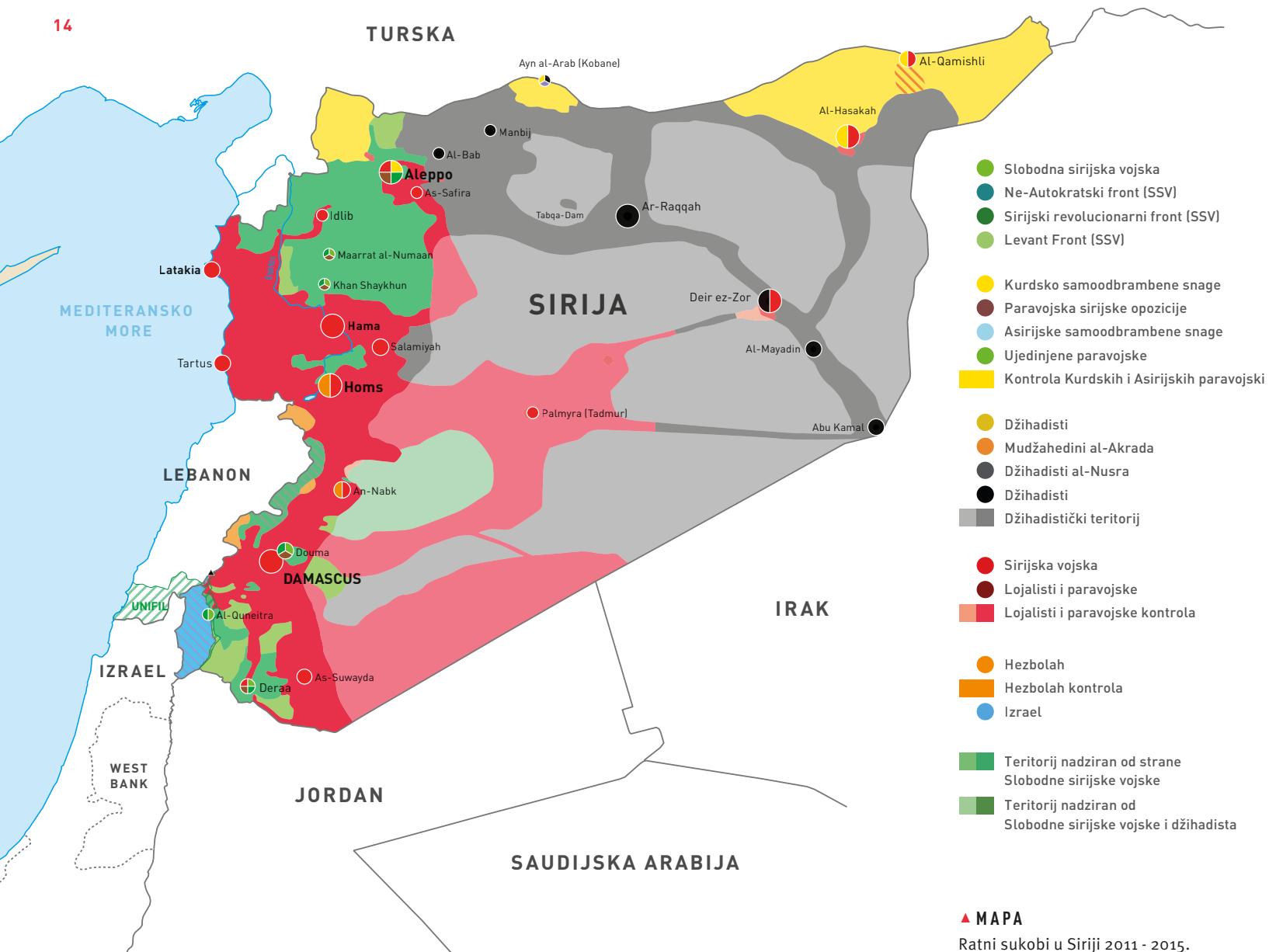
---

¹ Autor se ovim putem zahvaljuje saradnicama u Psihološkom timu, Dr Dušanki Đurović i Jeleni Sokić, čija su iskustva inkorporirana u tekst i čiji su komentari bili dragoceni za konačni izgled teksta.

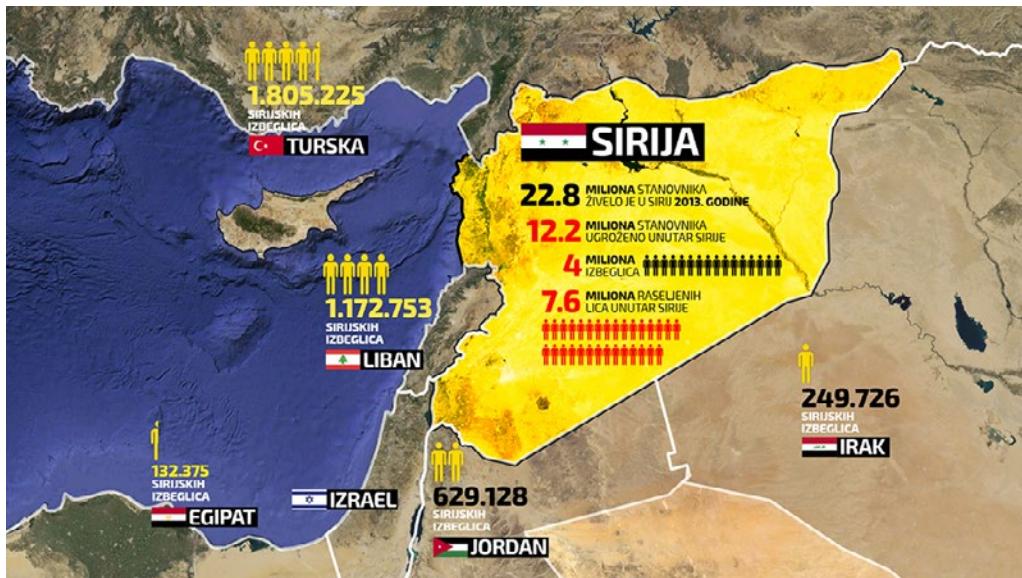

An aerial photograph of a city at night or in low light conditions. The sky is filled with thick, billowing smoke and fire, casting a deep red glow over the entire scene. In the foreground, the silhouettes of buildings and trees are visible against the red sky. In the background, a large industrial facility with multiple tall chimneys is visible, emitting more smoke. The overall atmosphere is one of a major disaster or fire.

ODAKLE DOLAZE I ZAŠTO BEŽE

SIRIJA

Sirija je multietnička i multikonfesionalna zemlja, sa više od 22 miliona stanovnika, od kojih su većina Arapi, ali postoji i značajna manjina Kurda (oko 2 miliona), te Turkmena (800.000), Asiraca i Jermena. Dominantna religija je sunitska verzija Islama (oko 16 miliona), uz Alavite (verzija šiitskih muslimana) kojih ima oko 3 miliona, ali i značajan broj (oko 2 miliona) hrišćana – pravoslavaca, sirijskih katolika, nestorijanaca i maronita. Zanimljivo je da je Sirija, koja je do početka građanskog rata bila pod apsolutnom vlašću Bašar el Asada (a pre toga, njegovog oca Hafiz el Asada) i BAAS partije, bila proglašavana kao sekularna država (kao i parlamentarna demokratija, ali što se nije pokazalo i na delu). Činjenica je da je po zakonu bilo čak zabranjeno pitati građane koje su nacionalnosti ili veroispovesti. Međutim, kao odjek tzv. „Arapskog proleća“ (bunta protiv autoritarnih režima širom arapskog sveta), 2011. i u Siriji otpočinju protesti protiv autokratskog režima koji je optuživan da je u čistkama protiv neprijatelja režima teško okrvavio ruke.

Foto: Omar Alkhani

17

Opozicija se razbila na pokrete otpora, milicije i frakcije koje su bile različitog verskog, etničkog i ideološkog porekla i orientacije. U jednom trenutku, bilo je čak preko 40 različitih frakcija koje su podržavale različite spoljne sile.

U tom otporu prema režimu razotkrila se sva šarolikost sirijske države. Opozicija se razbila na pokrete otpora, milicije i frakcije koje su bile različitog verskog, etničkog i ideološkog porekla i orientacije. U jednom trenutku, bilo je čak preko 40 različitih frakcija koje su podržavale različite spoljne sile.

Asadov režim se oslanjao na Alavite, verziju šiita iz čije sredine je poticao, pa je dobio podršku od Irana, ali i vojnu „pešačku” podršku libanske šiitske milicije Hezbolah koja je često odmenjivala njegove ne baš lojalne vojnike. Njegovi sunitski protivnici dobijali su podršku (i finansijsku i oružanu) od Saudijske Arabije i Katara, iako su bili razbijeni na više frakcija. Oni najmilitantniji i najekstremniji, ISIS (Islamska država Iraka i Sirije) i Al-Nusra front, ubrzo su proglašeni za terorističke organizacije, ali su i dalje dobijali tajnu podršku sunita. Zbog ovog, indirektnog sukoba šiitskih i sunitskih koalicija, sukob u Siriji se često naziva i „proxy war”, odnosno rat koji se odvija na tuđem terenu, preko „zastupnika”. Asada je odlučno podržala i Rusija koja ima dugogodišnju vojnu saradnju sa sirijskim režimom (u luci Latakija nalazi se velika ruska vojno-pomorska baza) i koja je vazdušnom podrškom značajno doprinela održavanju Asadovog režima u aktuelnom ratu. SAD se aktivno suprotstavljaju ISIS-u i Al-Nusri, a diplomatski (i vojno) podržavaju Saudijsku Arabiju i anti-Asadovske pobunjenike, insistirajući kod Asada i Rusije da se oni koji nisu proglašeni za terorističke organizacije priznaju kao legalna opozicija.

Turska je, sa svoje strane, podržavala manjinske grupe Turkmena i Asiraca koji su na njenoj granici stvorili anti-Asadovske enklave na severu Sirije. Najveću antirezimsku enklavu na severu drže Kurdi, ali Turska je prema njima posebno neprijateljski raspoložena (14.02. 2016. turske snage su čak bombardovale njihove položaje), tvrdeći da sirijski Kurdi podržavaju separatistički pokret Kurda u Turskoj. (Kurdi su već formirali svoju kvazi-državnu zajednicu na severu Iraka, a vekovima ispoljavaju težnju ka stvaranju sopstvene države.) Taj zamršeni splet verskih, ideoloških, etničkih i međunarodno-političkih činilaca konstantno je produžavao konflikt i minirao napore za rešenje Sirijske krize.

TURSKA POMOĆ

▼ MAPA

Spoljni uticaji
na građanski rat
u Siriji i Iraku

TURSKA

Kurdi

Alep

Latakia

ISIS

Kurdi

Mosul

Kurdi

SIRIJA

Homs

Damask

ISIS

Tikrit

Faludža

IRAN

RUSKA MORNARICA

LIBAN

MEDITERANSKO
MORE

IZRAELSKA POMOĆ

IZRAEL

JORDAN

EGIPAT

IRAK

Suniti

Bagdad

Šiiti

SAUDIJSKA
POMOĆ

SAUDIJSKA ARABIJA

- 19 Prema izveštaju UNHCR iz 2015. godine, u Siriji je poginulo preko 210.000 ljudi, od čega oko 11.000 dece, a ranjeno oko 840.000.

Tokom četvorogodišnjeg sukoba razrušeno je nekoliko velikih gradova (pretežno bombardovanjem od strane režimskih aviona), među kojima i najveći sirijski grad (1.800.000 stanovnika) i jedan od najstarijih gradova na svetu – Alep. O razmerama sukoba govori i podatak da je, npr. u bici za Alep u julu 2016. učestvovalo više od 10.000 boraca, 95 tenkova i nekoliko stotina raketnih bacača!² A, u tom trenutku u Alepu je bilo preostalo još oko 250.000 ljudi koji su bili zarobljeni unutar sukoba i odsečeni od humanitarne pomoći. Štaviše, po prvi put u modernoj istoriji, u bici za Alep su bombardovane i bolnice.

Prema izveštaju UNHCR³ iz 2015. godine, u Siriji je poginulo preko 210.000 ljudi, od čega oko 11.000 dece, a ranjeno oko 840.000. Tokom akcija krajem 2015. i početkom 2016. godine, pretpostavlja se da je poginulo još oko 20.000 ljudi. U teže dostupnim ili ratnim dejstvima odsečenim regionima (gradovi Madaja i Zabadani, npr.) još oko 440.000 ljudi lišeno je snabdevanja hranom, lekovima i do njih nije uspevala da dopre ni međunarodna humanitarna pomoć. Raseljeno je gotovo 12 miliona stanovnika, od čega je oko 4,7 miliona izbeglo van zemlje.

Sukobi su imali formu etničkog/verskog konflikta, a rezultat sukoba je bilo etničko/versko čišćenje „onih drugih”, „nepravovernih”. Česta meta pogroma bili su hrišćani: izbeglo je oko 450.000, ubijeno 4.200, a nestalo oko 7.000. Porušeno je 8 manastira i 21 crkva, pri čemu neke od njih spadaju u najstarija hrišćanska zdanja na svetu.

---

² Blic, 4.08.2016, str. 9.

³ Hassan, G., Kirmayer, L. J., Mekki-Berrada A., Quosh, C., el Chammay, R., Deville-Stoetzel, J.B., Youssef, A., Jefee-Bahloul, H., Barkeel-Oteo, A., Coutts, A., Song, S., & Ventevogel, P. (2015). *Culture, Context and the Mental Health and Psychosocial Wellbeing of Syrians*. Geneva: UNHCR.

21

◀ FOTO

Alep, Sirija

▼ FOTO

Alep, Sirija

No, ako bismo sukobe sveli samo na verske obraćune, to ne bi bila cela istina. Kurdi i Turkmeni su formirali „slobodne teritorije” po etničkom, a ne verskom principu. Većina hrišćana su bili pre-arapski starosedeoci: Asirci, Aramejci, Feničani, dakle ne-arapskog porekla i iznenađujuće drugačijih antropoloških karakteristika (plave oči, svetla put), ali i obrazovanija, imućnija, urbana populacija, tako da se korenii neprijateljstva prema njima mogu posmatrati i sa verskog, i sa etničkog, i sa rasnog, ali i sa socijalnog stanovišta. Najveći deo pripadnika Asadove „socijalističke” partije, pak, tvrdi da su ateisti, pa režim negira svoju šiitsku prirodu i načelno se zalaže za sekularnu državu.

Foto: Shutterstock

▲ FOTO

Borci ISIS-a

◀ FOTO

Palmira

U eliminaciji „drugačijih“ posebno se isticao ISIS (*Islamic State of Iraq and Syria* ili ISIL – Islamski kalifat Iraka i Levanta, u arapskoj verziji DAEŠ). Formirajući vlast nad teritorijom koja je zahvatila deo Sirije i severnog Iraka, oni su uveli ekstremna muslimanska (vehabijska) pravila i ideologiju džihada. Ideologiju koju je francuski filozof Bernar-Anri Levi jednostavno nazvao islamofašizmom, a koja se odlikuje ekstremnim nasiljem nad svim što je ne-muslimansko, pa čak i nad onim što je prethodilo pojavi Islam-a.

Svet je sa užasom registrovao da su pripadnici ISIS uništili prelepe arheološke lokacije, poput Palmire, i razorili niz spomenika od neprocenjivog istorijskog i kulturnog značaja.

Ali, ISIS nije samo neprijatelj svega ne-muslimanskog, nego i svega modernog, svega što zapadna civilizacija nudi kao prosperitet i kao šansu da se uživa u ovozemaljskom životu. On nudi ideologiju smrti – uživanje u zagrobnom životu koje se zarađuje junačkom smrću.

ISIS nije samo neprijatelj svega nemuslimanskog, nego i svega modernog, svega što zapadna civilizacija nudi kao prosperitet i kao šansu da se uživa u ovozemaljskom životu.

Kao sistem vrednosti, ovaj verski fanatizam se može posmatrati kao ideologija gubitnika i sirotinje, ali sa druge strane, on se pokazao kao izuzetno kohezivan činilac za pripadnike i izuzetno destruktivan za ne-pripadnike ovoj ideologiji. Sociolog Nils Zuvarski⁴ sa Univerziteta u Hamburgu kaže: „Radikalizacija ima veze i sa socijalnim statusom. To je revolt suspendovane mladosti: mladi ljudi traže smisao, a nude im ga radikalni islamišti. Ti ljudi često dolaze iz siromašnih predgrađa – tamo žive zato što nemaju šanse, a nemaju šanse zato što tamo žive”.

No, u „marketingu” za vrbovanje džihadista ima i drugih elemenata: adrenalinskih ekstaza koje obećavaju ratni okršaji i seksualnih pogodnosti koje najavljuje čak i zvanično glasilo ISIS –*Dabik* (koje se štampa na više jezika), a koje izveštava o brakovima sa ženskim saborcima, ali i o seksualnim orgijama nad zarobljenicama⁵.

Za one, pak, koji ISIS identificuju sa celim islamskim svetom, treba pomenuti rezultate ankete⁶ koja je obuhvatila 3.500 mlađih (18-24g.) iz svih 16 arapskih zemalja i koja je pokazala da ISIS podržava samo 13% ispitanih, dok čak 92% želi „život u demokratiji”. A, što se tiče „verskog fanatizma” džihadista, zanimljivo je da profil „tipičnog džihadiste” (dobijen analizom provaljenih „prijemnih formulara” ISIS-a) kaže da on „nije ekspert za Kuran”⁷.

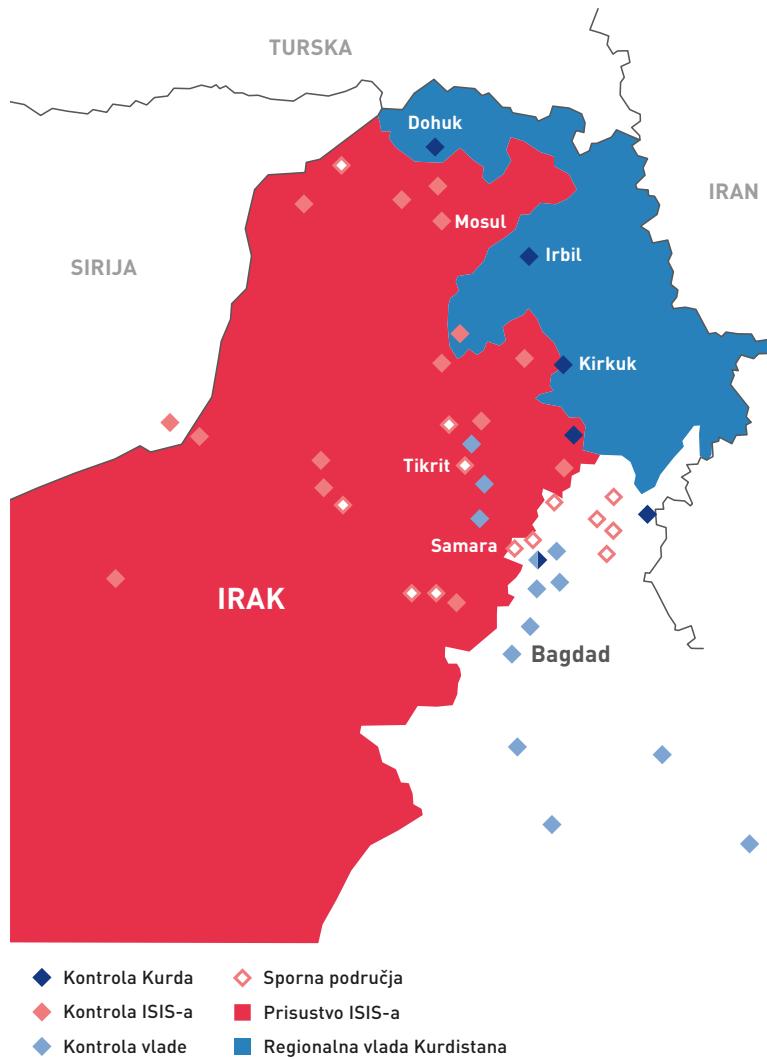
⁴ *Danas*, 26-27 mart 2016, str. 7.

⁵ <https://twitter.com/hashtag/dabik>

⁶ ASDA'A Burson-Marsteller (2016). *Arab Youth Survey 2016*. Dostupno na <http://www.arabyouthsurvey.com/>

⁷ Citirano u *Blicu*, 24.04.2016, str. 7.

IRAK

Irak ima oko 37 miliona stanovnika, od čega su oko 28 miliona Arapi, oko 5 miliona Kurdi, a ostatak čine razne manjine, od kojih su najbrojniji Asirci i Turkmeni. Dominantna religija je Islam, podeljen na šiite (65%) i sunite (35%), ali ima i oko 1,4 miliona hrišćana, te oko 200.000 Jazida – Kurda koji upražnjavaju prehrišćansku monoteističku religiju koja se smatra jednom od najstarijih na svetu. Irak je, poput Sirije, bio sekularna država pod autokratskim režimom BAAS partije. Said, izbeglica iz Iraka koga smo pitali koje je veroispovesti, odgovorio je: „Do desetak godina niko nije smeо ni da nas pita koje smo vere, a sad nije dovoljno reći musliman – moraš da kažeš i koji ogrank Islam. A, sve je to isto”.

Dugogodišnji diktator (od 1979. do 2012.) Saddam Husein, surovo se obračunavao sa političkim protivnicima, ali je vodio i iscrpljujuće ratove sa susednim zemljama: prvo sa Iranom (1980-1988), a potom je anektirao Kuvajt kao „svoju vekovnu teritoriju”, što je rezultovalo američkom intervencijom i njegovim porazom u Prvom zalivskom ratu (1990-1991).

Ratovi su potpuno iscedili ekonomski resurse Iraka. U samo jednoj generaciji, surovi diktator je, ratujući sa spoljnim i unutrašnjim neprijateljima, doprineo da zemlja koja leži na nafti i vekovno

- 27** *Ratna dejstva u poslednjih par godina proizvela su preko 4 miliona raseljenih lica i velika razaranja.*

kulturi dodirne ekonomsko i socijalno dno i postane plodno tlo za rađanje najcrnjeg vereskog fanatizma. Već početkom devedesetih, dogodile su se pobune Kurda na severu i šiita na jugu zemlje, da bi Sadam konačno bio srušen s vlasti intervencijom koalicionih snaga u Drugom zalivskom ratu 2003. godine.

Odmah nakon rušenja Sadama Huseina, iračko društvo se počelo raspadati po etničko-religioznim šavovima. Pojavile su se razne milicije i paravojne formacije koje su kontrolisale veće delove „svojih“ teritorija, vršile bombaške i gerilske napade na pripadnike drugih grupacija, kao i na koalicione snage koje su pokušavale da podrže zvaničnu vladu i koje su se konačno povukle iz Iraka 2011. Tokom vladavine Sadama Huseina koji je bio sunit (iako zvanično ateist), šiiti su se osećali zapostavljenim i dizali su česte pobune, a nakon pada Sadama, većinski šiiti su bili dominantni u vlasti, što je prouzrokovalo bunt sunita i doprinelo stvaranju raznih formacija džihadista. A, kada se razbuktao građanski rat u Siriji, suniti i šiiti iz Iraka su se uključili u borbu – svako na svojoj strani – i rat se prelio i u Irak. Od juna 2014, kada se formirao ISIS, Irak je praktično podeljen na tri dela – jug, pretežno naseljen šiitima, kontroliše vlada, sever je pod kontrolom Kurda, a središnji deo kontroliše ISIS. Najveće tenzije su u graničnim područjima koje kontroliše ISIS (koji neprestano pokušava da proširi svoju teritoriju) i u većim gradovima čije je stanovništvo, po pravilu, izmešano i u kojima vršljaju razne milicije koje terorišu građane. Ratna dejstva u poslednjih par godina proizvela su preko 4 miliona raseljenih lica i velika razaranja.

Kao i u Siriji, i u Iraku je ISIS sprovedio prisilnu (sunitsku) islamizaciju i čišćenja „nepravovernih” koja su posebno pogodila hrišćane i Jazide – preko 140.000 Jazida je protezano, uz masovne masakre i silovanja. Smatra se da su Jazidi pretrpeli klasični genocid. Vrhunac monstruoznog tretmana Jazida bio je čin spaljivanja 19 jazidskih devojaka koje su odbile seksualni odnos sa borcima ISIS-a, na glavnom trgu Mosula, juna 2016.

Amir, mladi Kurd iz okoline Tikrita priča: „Čim su pripadnici DAEŠ-a stigli u selo, počeli su da odvajaju one koji nisu bili spremni da ih slede. Nas Kurde su, po pravilu, smatrali neprijateljima. Mog oca i brata su odmah ubili, a sestru su odveli u nepoznatom pravcu. Ja sam sa najmlađim bratom bio sa ovcama izvan sela i skrivali smo se dva dana bez hrane i vode, dok nismo uspeli da pobegnemo kod rođaka u susedno selo, a potom u Tursku”.

Takođe, ISIS je i u Iraku uništavao arheološka nalazišta neprocenjive umetničke i istorijske vrednosti, poput 3.000 godina stare asirske prestonice Nimruda, te mnogih drugih antičkih hrišćanskih i jazidskih svetilišta.

Budući da su veći gradovi, posebno Bagdad, multietnički i multikonfesionalni, ISIS je, u nemoći da ostvari dominaciju, sporovodio subverzivne akcije protiv „nepravovernih“ (najčešće civila) koristeći bombaše samoubice.

Vrbovanje samoubica se vrši po pravilima „mučeništva” – oni se regrutuju iz redova verskih fanatika obećanjem da im se statusom mučenika obezbeđuje ulaznica u raj. Iako najznačajniji, verski fanatizam nije i dovoljan kao objašnjenje za samobilačko ponašanje. Postoji i nesumnjivi socijalni pritisak: imena „mučenika” ispisana su na počasnim mestima u džamijama, njihova imena se ponavljaju u molitvama, njihove porodice se uvažavaju, tako da je status „mučenika” visoko socijalno rangiran i nezavisno od verskog statusa (odnosno, obećanja odlaska u raj). Pored toga, tu je i materijalni aspekt – porodice „mučenika” ne dobijaju samo socijalni ugled, već i vrlo konkretnu materijalnu naknadu koja doseže i do 50.000 evra. Sasvim je razumljivo da je na taj način i porodica stimulisana da stimuliše svog člana da se pridruži aleji mučenika.

AVGANISTAN

Islamska republika Avganistan ima oko 32 miliona stanovnika, od čega su oko 13 miliona Paštuni, oko 9 miliona Tadžici, Uzbeka i Hazara ima po oko 3 miliona, Ajmaka i Turkmena po oko milion, itd. Dominantna religija je sunitska verzija Islama (90%), a ostatak čine šiiti. Avganistan je dvojezična država u kojoj oko 50% stanovnika maternjim jezikom smatra Dari (avganistsanska verzija Farsija) kojim govore Tadžici, Hazari, Ajmaci, ali i značajan broj Paštuna, dok oko 35% govori Paštu. Pored ova dva jezika koji spadaju u grupu iranskih

- 33 *Talibani su, kao rodonačelnici ekstremnih muslimanskih pokreta, formirali državu u kojoj su vladali radikalni verski zakoni i u kojoj se odgajao džihad. Na njihovoj teritoriji se formirala Al-Kaida čija je ideologija uništenje svega ne-muslimanskog.*

jezika i koji su zvanični jezici države, još oko 10% govori jezicima turskog porekla – Uzbečki i Turkmenški i oko 5% jezicima iz Hindu grupe. Dari najčešće govore i oni čiji je maternji jezik neki od ovih drugih jezika, jer on funkcioniše kao jezik međuetničkog sporazumevanja.

Avgnistan je područje raznih oblika ratnih dejstava već više od 35 godina. Prvo je (1978-1992), uz značajnu podršku SAD i Saudijske aravije, vođen gerilski rat Mudžahedina protiv pro-sovjetske vlade, u kome je poginulo oko milion (pretežno) civila, a oko 6 miliona izbeglo, uglavnom u Pakistan i Iran.

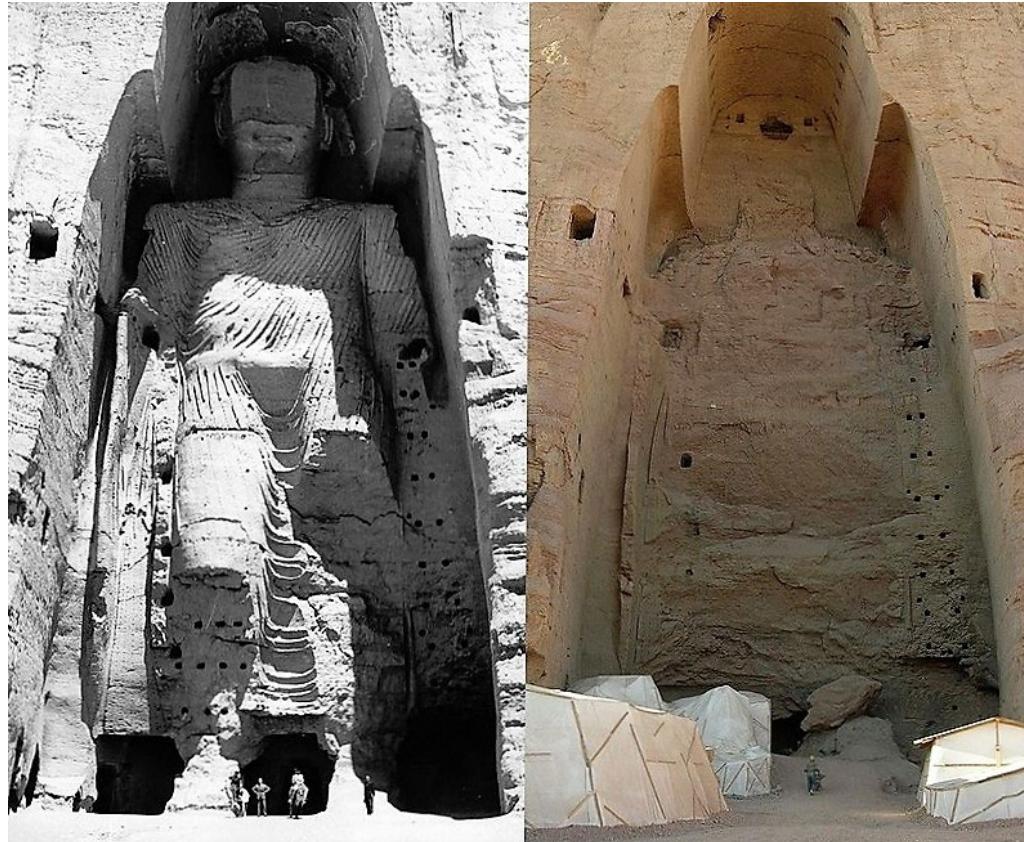
Nakon povlačenja sovjetske vojske i pada vlade, razne mudžahedinske milicije koje su, po šiitsko-sunitskom principu bile finansirane i podržane od Irana ili Saudijske aravije, počele su međusobne sukobe (1992-1996) i pocepale su zemlju na nekoliko regiona kojima su vladali ratni gospodari (*war lords*). Još oko 25.000 ljudi je poginulo, a još oko 500.000 je napustilo zemlju.

Već 1994., na jugu zemlje se formira kao ozbiljna politička snaga ekstremni muslimanski pokret Talibana koji ubrzo postaje i značajna vojna sila i koji 1995., prvo opseda glavni grad Kabul, da bi ga sledeće godine i osvojio. Te, 1996., Talibani kontrolisu gotovo tri četvrtine Avganistana (sa izuzetkom severnih delova) i formiraju Islamski emirat Avganistan. U periodu 1996-2001 Talibani ratuju (uz vojnu podršku Pakistana) protiv tzv. Severne alijanse i još oko 400.000 civila gine, a još oko milion se iseljava.

Talibani su, kao rodonačelnici ekstremnih muslimanskih pokreta, formirali državu u kojoj su vladali radikalni verski zakoni i u kojoj se odgajao džihad. Na njihovoj teritoriji se formirala Al-Kaida čija je ideologija bila uništenje svega ne-muslimanskog i čija je tehnologija bila teror nad ne-muslimanskim stanovništvom, ali i nad neistomišljenicima – muslimanima. Prvi slučaj uništavanja istorijskih znamenitosti koje nisu bile muslimanske provinijencije, zabeležen je kada su Talibani uništili hiljadu godina stare statue Bude u Bamijanu.

► FOTO

Bude iz
Bamijana,
pre i posle
destrukcije

Nakon što je Al-Kaida organizovala samoubilačke akcije avionima u SAD 11. septembra, združene snage SAD i njihovih saveznika pokreću ofanzivu i uništavaju državu Talibana u decembru 2001. Međutim, iako vojno poraženi, Talibani nastavljaju da upadaju iz susednog Pakistana, gde imaju uporišta i saveznike kod tamošnjih sunarodnika Paštuna (ali i kod pakistanskih istomišljenika) i čak povremeno uspevaju da osvoje i jedno vreme zadrže veće gradove, poput Kunduza. Ti sukobi „nižeg intenziteta“ odnose još oko 350.000 života i isteruju iz svojih kuća još oko 500.000 ljudi.

35

Procena UNHCR je da je početkom 2015. godine bilo oko milion izbeglica u Iranu, a još oko 1,5 miliona u Pakistanu, uz oko 700.000 raseljenih unutar Avganistana. Druge procene (New York Times) tvrde da ih ima bar još toliko neregistrovanih!

Procena UNHCR⁸ je da je početkom 2015. godine bilo oko milion izbeglica u Iranu, a još oko 1,5 miliona u Pakistanu, uz oko 700.000 raseljenih unutar Avganistana. Druge procene tvrde da ih ima bar još toliko neregistrovanih!⁹

Opisujući razloge napuštanja domovine, Mahmud iz okoline Asadabada kaže: „Postoji stalna napetost i nesigurnost. Preko dana u našem selu postoji vojno-policij-ska postaja, ali se ona preko noći povlači u kasarnu. Tada upadaju Talibani iz susednog Pakistana i ubijaju sve one za koje misle da sarađuju sa vlašću. Ujutro se vrati vojska i preispituje nas zašto mi nismo ubijeni od strane Talibana i da li je to zato što mi sarađujemo sa Talibanim“.

Teror nije uvek imao ideološko-religijski oreol. Hasan nam je ispričao sledeću priču: On je imao restorančić u Džalabadu i Talibani su ga sistematski reketirali. Kada su ga finansijski iscrpli tako da im nije više mogao platiti reket, odsekli su mu dva prsta u znak opomene. Tada je sa porodicom izbegao u Iran, a nakon nekoliko meseci, krenuli su put EU.

---

⁸ UNHCR (2015). *Refugees Figures to Pakistan and Iran as of January 2015*. Geneva: UNHCR.

⁹ Joseph Goldstein (2015). Refugees Are Pushed to Exits in Pakistan. *The New York Times*, February, 24.

OSTALE ZEMLJE IZ KOJIH POTIČU IZBEGLICE

◀ FOTO

Izbeglice iz Avganistana prelaze u Pakistan

Kada je došlo do većeg priliva izbeglica, EU je u novembru 2015. objavila da kao izbeglice tretira jedino tražioce azila iz tri „najugroženije” države – Sirije, Iraka i Avganistana, dok sve ostale tretira kao „ekonomski migranti”. Međutim, kako je talas izbeglica postao sve veći, polovinom februara je taj limit proširen i na Avganistan, tako da je EU ostala otvorena samo za Sirijce i Iračane. Međutim, 18.02.2015. ministri policije Austrije, Slovenije, Hrvatske, Srbije i Makedonije potpisali su dogovor u kome doslovno piše da je samo „beg od rata opravdan razlog za prihvat, dok sjedinjavanje porodice, studiranje, poboljšanje životnog standarda, izbegavanje vojne obaveze i lične razmirice to nisu”. Na taj način, faktički je ukinut status izbeglica i Iračanima i mnogim Sirijcima koji potiču iz regionala koji nije direktno ugrožen aktuelnim ratnim dejstvima. Konačno, 8.03.2015. zatvorena je tzv. „Balkanska ruta”, što je značilo da je put izbeglica u EU praktično zatvoren.

Sve ove limitirajuće akcije su direktno suprotne *Konvenciji UN o statusu izbeglica* iz 1951. godine i evropskoj *Direktivi o minimalnim kvalifikacijama za dobijanje statusa izbeglice*.

Prvi prekršaj Konvencije nastao je kada su se izbeglicama proglašili građani samo određenih zemalja, dok su drugi, po automatizmu, bili posmatrani kao „ekonomski migranti”. Razmatranje zahteva za azil podrazumeva individualni pristup sa analizom individualne ugroženosti konkretnе osobe. Ta ugroženost je, naravno, najveća u oblastima koje su aktuelno u ratu, ali može biti i sasvim drugačije prirode. Vrbovanje od strane ISIS za vojsku ili za bombaša samoubicu itekako je ozbiljan osnov za traženje azila i nesumnjiva ugroženost. Žrtve trgovine ljudima ili rodno uslovljenoj nasilju takođe se moraju smatrati ugroženim grupacijama. Milioni devojčica (pretežno muslimanske) podsaharske Afrike prisilno se udaju, a po izveštaju UNICEF-a iz 2014, čak 84 miliona bilo je žrtva emotivnog, fizičkog ili seksualnog nasilja¹⁰. Oko 15% žena koje su podnele zahtev za azil

---

¹⁰ HCIT (2014). *Strani maloletnici bez pravne u Republici Srbiji*. Novi Sad: Humanitarni centar za integraciju i toleranciju.

u EU bile su devojčice mlađe od 14 godina, a poticale su iz zemalja koje praktikuju bolni postupak genitalnog obrezivanja – *Female Genital Mutilation (FGM)*, što je međunarodno priznati oblik kršenja ljudskih prava i oblik zlostavljanja dece¹¹.

Tokom rada na terenu, susretali smo se veoma absurdnim situacijama. Mladi Tamilac iz Šri Lanke pobegao je od građanskog rata u svojoj zemlji krajem 90-tih godina i izbegao u Siriju, gde se zaposlio kao građevinski radnik. Kada je rat u Siriji započeo, on se našao u jednom od najrazorenijih gradova – Alepu, odakle je izbegao u Tursku, pa Balkanskom rutom stigao do Srbije, gde ga je zatekla odluka EU da će primati isključivo izbeglice iz tri pomente zemlje. Međutim, on je tretiran kao izbeglica iz Šri Lanke, a ne iz Sirije i, na njegov užas, nije smatran „legitimnim“ izbeglicom, iako je delio identičnu sudbinu sa ostalim Sirijcima i čak bio dvostruki izbeglica!

¹¹ UNHCR (2014). *Female Genital Mutilation and Asylum in the European Union, a Statistical Update*. Geneva: UNHCR.

Zemlje u kojima postoji aktuelni ratni konflikt

U trenutku donošenja odluke o „tri zemlje”, u svetu su bili aktuelni konflicti u neko-liko zemalja, čime se pomenuta odluka morala smatrati protivnom Konvenciji o izbegli-cama, kao i elementarnom humanitarnom pravu.

Aktivni konflikt postoji u **Libiji** koja je praktično podeljena na istočni deo oko Tobruka i zapadni deo oko Tripolija, dok na jugu caruju raznorazne oružane grupe. Ogranak ISIS veoma je aktivan i u Libiji i procenjuje se da će Libija biti sledeća meta za formiranje islamske države. Izbeglice iz Libije nisu se pojavile na Balkanskoj ruti, jer u EU pretežno pokušavaju da uđu preko Italije.

Slična je situacija sa **Jemenom**, u kome takođe besni rat između šiitskog plemena Huta i (sunitske) vlade koju podržava Saudijska Arabija. No, uprkos aktuelnom ratu, izbeglice iz Jemena nisu se (još) pojavile kao tražioci azila u većem broju na vratima EU.

Nasuprot tome, u nešto većem većem broju (iako znatno manjem od broja izbeglica iz Sirije, Avganistana i Iraka koji zauzimaju prva tri mesta na listi tražioca azila u 2015) javljaju se izbeglice iz zemalja u kojima je konflikt prestao ili je postao „konflikt niskog intenziteta”. Te zemlje su Eritreja, Somalija i Nigerija.

U **Eritreji** je prvo vođen rat za otcepljenje od Etiopije (1961-1991), da bi između ove dve države izbio novi rat oko teritorija (1998-2000) u kome je gotovo 500.000 Eritrejaca raseljeno i nemaju svoj dom do danas. No, nerešen izbeglički status je samo jedan od razloga zbog kojih su Eritrejci (uz Somalijce) najmasovniji migranti iz Afrike koji pokušavaju da dobiju azil u EU.

Totalitarna vlast koja ugrožava ljudska prava svojih građana i često pribegava torturi prema protivnicima režima (specijalni izum eritrejske policije je mazanje osuđenika smesom šećera i mleka, kako bi ih izludeli insekti), obavezno služenje vojnog roka u trajanju od 10 godina (koje podrazumeva i prinudni rad u rudnicima), kao i sveprisutnije nasilje islamskih fundamentalista – sve su to značajni dodatni razlozi izbeglištva.

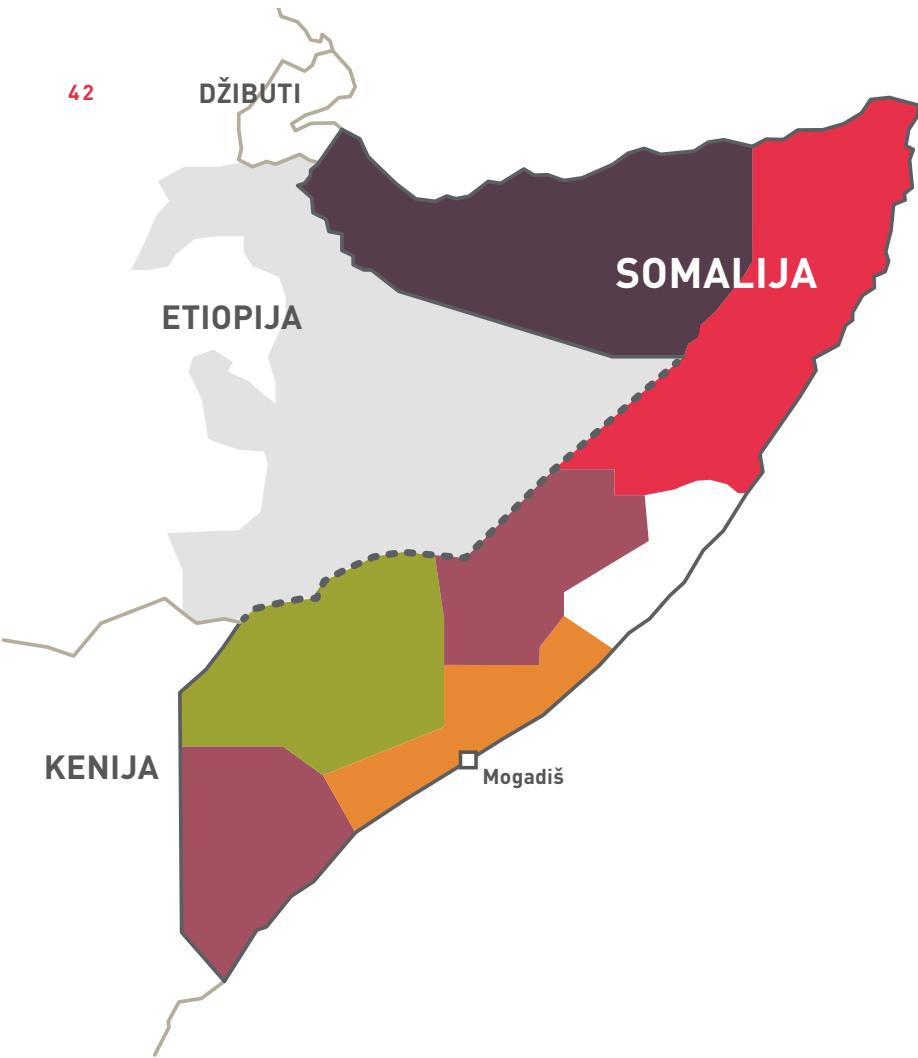

*Totalitarna vlast
koja ugrožava
ljudska prava svojih
građana i često
pribegava torturi
prema protivnicima
režima, prinudna
mobilizacija, kao
i sveprisutnije
nasilje islamskih
fundamentalista –
sve su to značajni
dodatni razlozi
izbeglištva.*

Izbeglice iz Eritreje su u manjoj meri birale Balkansku rutu – pretežno su se orijentisale na Italiju, jer im je italijanski najčešći drugi jezik koji govore.

Još eklatantniji primer je **Somalija**, u kojoj građanski rat praktično nije ni prestajao od 80-tih godina prošlog veka i koja je danas praktično podeljena na čak četiri relativno nezavisne teritorije – kvazi-države. Severni deo, bivša britanska kolonija Somalilend se odvojio još 1991. i to je trenutno najstabilniji deo Somalije. Ostatak je u konstantnom sukobu različitih klanova i pod sve značajnijim uticajem naslednika Ujedinjenih islamskih sudova – Al-Šababa, ekstremne islamske milicije bliske Al-Kaidi, koja kontroliše jug zemlje.

Kao posledica dugogodišnjih ratova, javila se glad i čitav niz zaraznih bolesti (besnilo, hepatitis, i sl.). Prema izveštaju UN, glad u Somaliji, koja je zvanično trajala od 2010. do 2012, odnela je 260.000 ljudskih života. Trećina dece mlađe od pet godina je pothranjena, a na 1.000 dece 180 ne doživi petu godinu. Prethodna glad je bila devedesetih i tada je umrlo 220.000 ljudi.

- Somalilend
- Puntlend
- Ujedinjeni sa UIS*
- Kontrola UIS
- Privremena vlada
- Ogaden regija

* Ujedinjeni islamski sudovi

Međutim, u poslednjih godinu-dve dana većih ratnih sukoba nije bilo i priliv izbeglica iz Somalije se tokom 2015. značajno smanjio. Možda razloge za to možemo naći u rezultatima Gallupovog istraživanja koje kaže da čak 94% Somalijaca ima optimistička očekivanja od budućnosti! Kad je već toliko loše, onda može biti samo bolje!

Sa druge strane, **Nigerija** nije imala ratni sukob, ali je imala pogubno delovanje ekstremnog islamističkog pokreta *Boko Haram* koji je svojim terorom nad ne-islamskim stanovništvom (i neistomišlenicima) proizveo značajan broj izbeglica. Ne samo u Nigeriji, veći u okolnim zemljama – Čadu, Nigeru i severnom Kamerunu. U septembru 2015. Nigerijska vlada je objavila da je uništila pokret Boko Haram. Međutim, tenzije između islamskog severa i ostatka Nigerije i dalje postoje i pitanje je da li je Boko Haram zaista dotučen i da li će priliv izbeglica iz ovog podsaharskog regiona zaista prestati.

Ko su „ekonomski migranti”?

Foto: HCIT

Pod pojmom „ekonomski migrant” podrazumevali su se oni koji su se kretali „trbuhom za kruhom” i on je indirektno podrazumevao da to nisu osobe koje po Konvenciji UN o statusu izbeglica imaju pravo na azil zbog nekog oblika ugroženosti. Na Balkanskoj ruti, najveća grupa koja se smatrala ekonomskim migrantima bili su Marokanci. Kada su shvatili da prolaz imaju samo Sirijci, Iračani i Avganistanci, ovi Marokanci su se počeli masovno predstavljati kao Sirijci i to je pravilo dodatne probleme institucijama koje su bile nadležne za izbeglice na Balkanskoj ruti i Frontexu (novoformiranoj graničnoj policiji EU). Ubrzo su angažovani poznavaoči nijansi arapskog jezika (a kasnije i poznavaoči Farsi narečja) koji su funkcionalisali kao ad hoc „arbitri” koji su odlučivali da li je neko zaista Sirijac, Iračanin ili Avganistanac ili pak to nije.

45

*Decembra
2014, od bombe
bačene na školu
u Pešavaru
(Pakistan)
poginulo je više
od 100 učenika!*

Druge veće grupe koje su izlazile iz okvira „tri zemlje” su bili **Pakistanci i Iranci**. Međutim, pojedinačni primeri iz ovih grupa jasno su pokazaliapsurdnost i nepravednost kriterijuma „ko potiče iz koje zemlje” i nerazmatranje pojedinačnih slučajeva i osnovanosti za traženje azila konkretnog pojedinca. To je primer mladog Avganistanca koji je imao iranske dokumente i vraćen je kao „Iranac koji se lažno predstavlja kao Avganistanac”. Naime, njegovi su roditelji izbegli još 90-tih iz Avganistana u Iran i proveli su tamo u izbegličkom logoru dvadesetak godina, on je rođen u Iranu i zato ima iranske dokumente, a pohađao je i nekoliko razreda škole u Iranu. Kad je prevodilac za Farsi na hrvatskoj granici sproveo dodatnu „arbitražu”, proveravajući koju verziju Farsija govori mladić, on je, naravno, govorio narečje iz okruženja u kome je odrastao i pohađao školu – Farsi koji se govori u Iranu!

Među Pakistancima je bilo i stvarnih ekonomskih migranata iz istočnih i južnih delova, ali je, istovremeno, bilo i izbeglica iz severnih krajeva koji su zaista bežali od talibanskog terora. Region oko Pešavara je decenijama bio baza, prvo mudžahedina, a potom Talibana koji su imali značajnu podršku pakistanske vlade. Kada je ta podrška, pod pritiskom SAD prestala, Talibani su se prebacili u ilegal i otpočeli teror i protiv pakistanskih državnih institucija, uz značajno stradanje civilnog stanovništva. Decembra 2014, od bombe bačene na školu u Pešavaru poginulo je više od 100 učenika!

Pored direktnih žrtava, teror se sastojao i od neprekidnih psiholoških pritisaka, prisilne mobilizacije i prisile običnih građana da se izjasne na čijoj su strani. Kako je taj region nastanjen Paštunima – jednako kao i u jugoistočnom Avganistanu, i u ovom slučaju je bilo teško odrediti ko dolazi iz Pakistana, a ko iz Avganistana. Da i ne pominjemo situaciju (sličnu gore pomenutoj) sa izbeglicama iz Avganistana koje su još 90-tih izbegle u Pakistan i tamo godinama tavorile u izbegličkim logorima.

HR-HZPP 5178 20-00 068-8

B

A photograph showing a large group of refugees sitting on a set of railway tracks. In the background, a train car with the text "HŽ VUČA VLAKOVA" is visible. Several police officers in dark uniforms are standing near the train and among the refugees. The scene is lit with a dramatic, reddish-orange glow.

PROBLEMI NA PUTU

PLAVA GROBNICA

Mediteran je bila najčešća ruta izbeglica. Samo mali broj je iz Turske prelazio kroz Bugarsku, dok je većina pokušavala da se domogne grčkih ostrva koja su bila najbliža turskom kopnu. Nažalost, ogroman broj nije u tome uspeo.

Cena transfera brodom (ili čamcem) koji je po pravilu bio nelegalan, kretala se oko 1.000 evra po glavi. Krijumčari su ukrcavali što je više moguće ljudi, čak i po cenu rizika od potapanja plovila, zbog pretovarivanja.

Priče izbeglica sa kojima smo razgovarali su bile više nego dramatične i govorile su o traumatskom iskustvu koje je ponekad čak prevazilazilo traume koje su uzrokovale izbeglištvo. Mnoge od njih je spasila obalska straža ili volonteri, iz brodića koji su pretovareni potonuli ili su se razbili o hridi, pri čemu su im često rođaci, prijatelji ili članovi porodice zauvek nestali pod vodom.

Foto: Getty Images

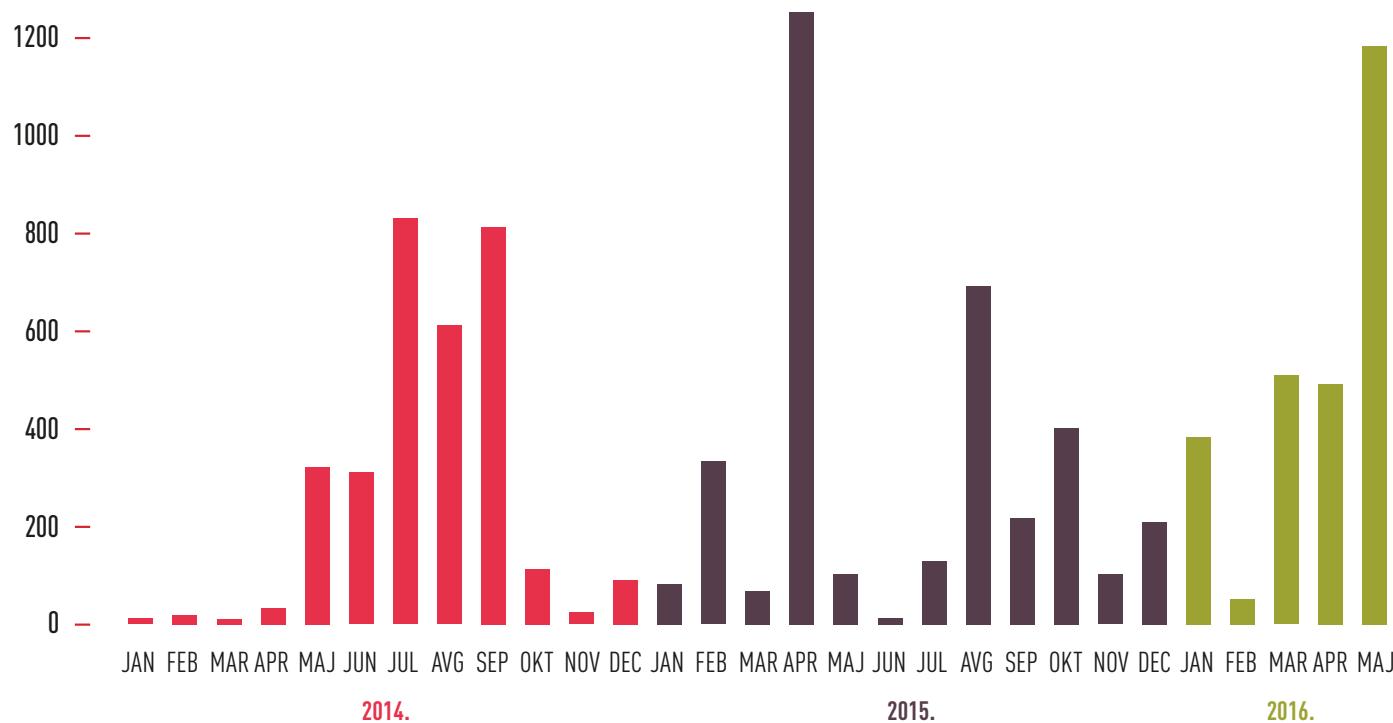
▲ FOTO

Crtež devetogodišnjeg Sirijca čija su se dva brata udavila kod Lezbosa

◀ FOTO

Spasavanje izbeglica iz potonulog čamca

Krijumčari su bili beskrupulozni – često su im davali čamac i prepuštali ih da sami pronađu put do grčkog ostrva (najčešće u mraku), jer su hteli da izbegnu mogućnost hapšenja zbog krijumčarenja. Iz istog razloga, izbegavali su legalne pristane i često dovozili brod do neke divlje plaže i terali izbeglice da skaču u vodu (ponekad i preko dva metara dubine) i plivaju do obale. Ako bi ovi to odbili (jer, recimo, ne znaju da plivaju), krijumčari bi počeli da im bacaju stvari u vodu i očajne izbeglice su, naravno, skakale za svojim torbama, kako bi spasili ono malo imovine što im je ostalo.

▲ GRAFIKON

Smrtnost migranata u mediteranu po mesecima od januara 2014. do maja 2016.

Prema podacima UNHCR-a i Internacionalne organizacije za migracije (IOM), tokom 2014. godine se u Sredozemlju udavilo 3.419 ljudi, tokom 2015. – 3.770, u prvih pet meseci 2016. – 2.510, a samo u jednom danu (26.05.2016) više od 500. U maju 2016. je samo u jednom danu iz mora spaseno čak 4.000 izbeglica!

Postavlja se pitanje kako je moguće da toliko dugo i sa tako katastrofalnim posledicama funkcioniše šverc ljudi, a da to niko ne sprečava?

Iz izveštaja UNHCR-a vidimo da je broj migranata u centralnom Mediteranu tokom 2015. godine smanjen, dok je u istočnom Mediteranu udesetostručen. To se pripisuje

53

Krijumčari su ukrcavali što je više moguće ljudi, čak i po cenu rizika od potapanja plovila, zbog pretovarivanja.

pojačanom operacijom patrolnih brodova pod nazivom „Sofija” koja je počev od juna 2015. uhapsila 114 krijumčara i uništila njihove brodove. Međutim, kako se navodi u izveštaju Komiteta Gornjeg doma Britanskog parlamenta, to je samo „navelo krijumčare da pređu sa drvenih brodova na gumene čamce koji su još nebezbedniji”¹². Prema rečima portparola Evropske komisije, operacija „Sofija” pomogla je da se spase više od 240.000 ljudi u Mediteranu. Sa druge strane, prema izveštaju Frontex-a, krijumčari su tokom 2016. značajno povećali broj ljudi po čamcu (u čamac dužine 10-tak metara ukrcavali su preko 100 ljudi!) i dramatično povećali rizik utapanja.¹³

Iz iskaza izbeglica vidimo da su njihovi motivi i spremnost na rizik bili jasni – beg iz neizdržljive situacije. U turskim izbegličkim centrima boravilo je preko milion ljudi, u lošim higijenskim uslovima i sa skromnom i jednoličnom hranom. Još toliko – oni koji su imali nešto para da plate sopstveni smeštaj – pokušavalo je da se snađe i uklopi u tursko društvo, ali bez većeg uspeha. Dobijali su uglavnom sezonske, malo plaćene poslove, najčešće na crno i sa desetorostruko manjom nadnicom od one koje su dobijali domaći radnici. Tu treba dodati i izbeglice koji su kroz Tursku samo prolazili (Afganistanci, Iranci, Pakistanci i migranti iz Afrike) i postaje jasno da je pritisak i potreba za prelaskom u Grčku prosto privlačila krijumčare.

Da li je bilo pokušaja da se krijumčarenje spreči? Formalno, da. O tome govori i podatak da su krijumčari veoma brinuli o tome da ne budu uhvaćeni. Ali, iz iskaza izbeglica vidimo da se krijumčarenje odvijalo i uz saznanje i okretanje glave na drugu stranu od strane turske policije. Gde postoji veliki pritisak za kršenje zakona, postoji i korupcija. Ali, treba voditi računa i o činjenici da je toliki broj izbeglica bio veliki teret za tursku državu – i finansijski, i organizacioni, i bezbednosni, i socijalni. Država je, dakle, imala (indirektni?) interes da se što pre reši izbeglica, makar i na ilegalan način. Doduše, situaciju u Turskoj (gde oko 2,5 miliona izbeglica dolazi na populaciju od 75 miliona) možemo uporediti sa Libanom (gde 1,2 miliona izbeglica dolazi na svega 4,5 miliona stanovnika!),

---

¹² Citirano u *Danasu*, 14-15.05.2016, str. 11.

¹³ *Danas*, 3.08.2016, str. 15.

*Prema izveštaju
Frontex-a, krijumčari
su tokom 2016.
značajno povećali
broj ljudi po čamcu
(u čamac dužine
desetak metara
ukrcavali su reko 100
ljudi!) i dramatično
povećali rizik
utapanja.*

odakle gotovo uopšte nije zabeleženo krijumčarenje i gde su se izbeglice očito lakše inkorporirale u društvo¹⁴. Treba podsetiti i da je dogovorom Turske i EU od 20.03.2016. (koji su mnogi komentatori proglašili suprotnim međunarodnom pravu) Turska ostvarila značajne ustupke kao kompenzaciju za sprečavanje šverca i vraćanje izbeglica koji nelegalno pređu u Grčku. Turskoj je obećana finansijska pomoć u iznosu od šest milijardi evra(!), ukidanje viznog režima za turske državljane i ubrzanje pregovora o članstvu u EU. Tim dogovorom, za svakog izbeglicu koji ilegalno pređe u Grčku i bude vraćen u Tursku, EU se obavezuje da preuzme jednog izbeglicu iz Turske i primi ga u EU. Sa aspekta izbeglica, time se zaista destimulisao prelazak u Grčku, ali time nije bio destimulisan i izlazak izbeglica iz Turske sa aspekta turske države, jer je pokušaj prelaska u Grčku u svakom slučaju podrazumevao jednog izbeglicu manje u Turskoj! Kad se to sve uzme u obzir, prosto se nameće pitanje – nije li Turska imala interes da stimuliše odlazak izbeglica iz svoje zemlje? Umesto odgovora na ovo pitanje, navećemo tekst iz *Telegraфа* od 9.04.2016. u kome se tvrdi da se, posle pomenutog sporazuma sa EU, u turskim lukama gotovo uopšte više ne mogu pronaći krijumčari. Sa druge strane, portal IRIN tvrdi da su nestali samo „krijumčari amateri“ sa malim čamcima, ali da je krijumčarenje većim brodovima nastavljeno – iz manjih luka.

---

¹⁴ Ovo se tumači činjenicom da je u „sretna“ vremena prosperiteta Libana (pre tamošnjeg građanskog rata) bilo mnogo sirijskih gastarabajtera koji su sada prihvatali svoje sunarodnike i pomogli im da se snađu u Libanu.

Foto: Nilufer Demir

Uprkos činjenici da je pomor izbeglica u Mediteranu trajao nekoliko godina i bio do te mere dramatičan, evropska i svetska javnost se ozbiljno uznemirila tek kada se pojavila tužna slika utopljenika – trogodišnjeg sirijskog dečaka Ajlana Kurđija.

Tragična slika dečaka koji se utopio zajedno sa bratom i majkom, obučenog kao za priredbu i u poziciji da spava, potakla je najtananije roditeljske nagone i izazvala masovnu empatiju prema tragediji izbeglica. Gotovo sva svetska štampa prenela je sliku dečaka i konačno se pozabavila problemom izbeglica, oštro kritikujući hermetičnost EU.

PEŠACI

Foto: HCIT

Foto: HCIT

▲ FOTO

Treba mi
obuća

Tokom 2014. i početkom 2015. godine, veliki broj izbeglica kretao se pešice. Delom su to bili oni siromašniji koji nisu imali sredstava za prevoz, a delom oni koji su usput bili opljačkani i nisu imali drugog izbora.

U tom periodu, pre masovnijeg pokreta izbeglica u drugoj polovini 2015., to su makhom bili muškarci, srednjih godina ili mladići koji su išli pre svojih porodica, da bi, kada (i ako) se snađu, pozivali ostatak svojih porodica da ih sledi. Prema podacima UNHCR, tokom 2015. je među izbeglicama bilo 27% dece (što je bilo značajno više nego u 2014.), da bi u februaru 2016. udeo dece dostigao 60%!

Distance koje su prelazili bile su često (a, naročito u slučaju Avganistanaca) enormne. Putovanje od Avganistana do Srbije je za neke trajalo i po šest meseci. Oni što su stizali u prihvratne centre u Srbiji imali su potpuno uništenu obuću i teške rane na tabanima i preponama.

Ispovesti kazuju da su upadali u močvarne predele, da su često lutali izbegavajući pruge i puteve (gde su bili u opasnosti da budu uhapšeni), a jedna grupa od 20-tak Avganistanaca je preživela čak i šumski požar u Bugarskoj.

Razlog pešačenja bio je i ilegalan prelazak granice. Kako je koja granica postajala prepreka, tako su izbeglice tragale za novom rutom i to su najčešće bili nepristupačni tereni i besputni predeli. Metaforički rečeno, oni su bili kao voda koja traži i nalazi svoj put i praktično je nemoguće zaustaviti je.

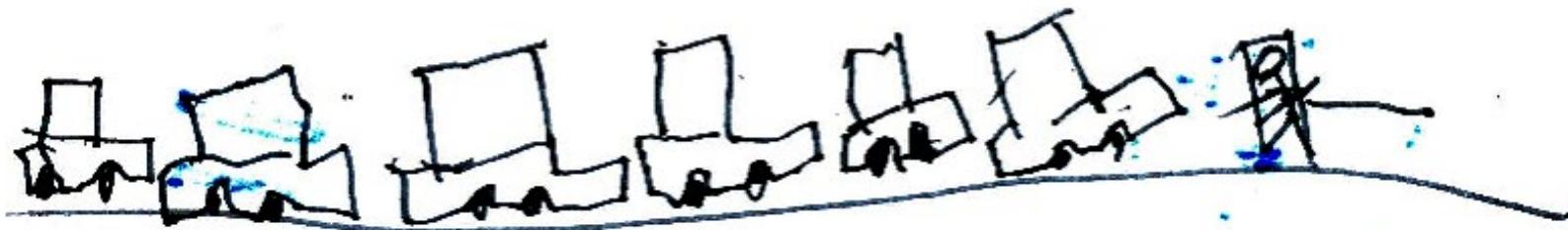

Sve do sredine 2015, izbeglice su se kretale stihijski i snalazile su se kako su znale i umele. Formirale su svoje „punktove”, kao što je, na primer, bio park ispred autobuske stanice u Beogradu, gde su „kamponali” i uzimali predah do naredne distance prema EU, odnosno prema Mađarskoj.

Pogranične službe i Komesarijati za izbeglice Srbije i Makedonije pokušavali su da uvedu neki red i organizovali su registraciju izbeglica, ali sa promenljivim uspehom. Niko od izbeglica nije želeo da traži azil u zemljama Balkana – njihova destinacija bila je isključivo EU. Međutim, u septembru 2015. Mađarska je zatvorila svoju granicu za migrante i podigla zid od tzv. „žilet” žice, tako da se tek formirana „Balkanska ruta” preusmerila ka Hrvatskoj.

Zatvaranje granice (Mađarsku je sledila i Slovenija) izazivalo je buntove izbeglica, pokušaje probroja koji su se završavali teškim povredama, ali je, sledstveno, dovelo i do otvaranja prostora za delovanje krijumčara.

▲ FOTO

Crtež sedmogodišnjeg Iračanina koji prikazuje transfer autobusima

U drugoj polovini 2015. Balkanska ruta postaje organizovani transfer od grčko-makedonske granice do Austrije. Transfer se obavljao delimično autobusima, a delimično vozom. Na taj način, sa manjim izuzecima onih koji su i dalje dolazili pešice iz pravca Bugarske (najčešće su to bili Avganistanci), sve izbeglice su imale kontrolisani prolaz kroz Makedoniju, Srbiju i Hrvatsku, sa kakvom-takvom humanitarnom pomoći tokom transfera. Od 1,36 miliona izbeglica koji su stigli u EU do 1. marta 2016, preko 850.000 je prošlo ovom rutom.

Nažalost, iako je put bio organizovan, on nije bio i lagodan. Od grčko-makedonske granice do Austrije izbeglice su morale da menjaju nekoliko prevoza, da prolaze graničnu kontrolu i da sve vreme (što je trajalo i po nekoliko dana) budu mobilni. Što znači da su sve vreme dobijali suvu i krajnje jednoličnu hranu (konzerve), da nisu imali ni minimum higijenskih uslova i da su imali krajnje ograničen radijus kretanja, što je bio naročito veliki hendikep za decu koja su praktično sedela majci u krilu i, naravno, bila krajnje nervozna. Deca su često odbijala da jedu takvu hranu ili su je povraćala, a usled neodržavanja lične higijene, javljali su se ojedi, osipi, vaši i infekcije – kako kod dece, tako i kod odraslih. Kada se ova ruta stabilizovala, osposobljeni su prihvativi centri koji su izbeglicama značajno olakšavali put, ali su promene rute i česti zastoji zaticali UNHCR, UNICEF i brojne nevladine organizacije koje su ulagale maksimalne napore da ukažu pomoći izbeglicama, otežavajući im pristup i organizaciju pomoći.

63

*Deca su često
odbjala da jedu
suvu hranu ili su je
povraćala, a usled
neodržavanja lične
higijene, javljali su
se ojedi, osipi, vaši
i infekcije – kako
kod dece, tako i kod
odraslih.*

Svaki zastoj izazivao je istovremeno i pokušaje izbeglica da novonastale prepreke mimođu. Kada je u novembru Austrija privremeno zaustavila priliv, na svakom graničnom punktu dolazilo je do pritiska i probaja (najveći broj izbeglica zaustavlja se na granici Grčke i Makedonije). Tada je jedan broj izbeglica stigao u Srbiju tako što je prepešao čitavu Makedoniju, deo Kosova i celu Srbiju!

Zaustavljanje izbeglica na granicama imalo je za posledicu njihove ilegalne prelaska tih granica – pešice. To je bio slučaj sa onima koji nisu spadali u „tri države” počev od novembra 2015, potom sa Avganistancima od februara 2016, a posle zatvaranja Balkanske rute – sa svima. To poslednje zatvaranje zateklo je gotovo 70.000 izbeglica u Grčkoj, od čega više od 11.000 u kampu kraj grčkog pograničnog mesta Idomeni, u krajnje nehumanim uslovima.

Uprkos ogromnim naporima UNHCR, UNICEF i mnogobrojnih humanitarnih organizacija, iznenadno stvaranje tih „čepova” sa velikim brojem izbeglica onemogućavalo je doturanje humanitarne pomoći u dovoljnem obimu i doprinisalo je opštoj slici o jadu i očaju tih ljudi. Slike slične Idomeniju mogле su se videti maltene na svakoj granici od Grčke do Austrije – na Miratovačkom polju između Makedonije i Srbije, na ničjoj zemlji između Srbije i Mađarske kada je Mađarska postavila ogradi u septembru 2015, kao i nakon zatvaranja Balkanske rute, u martu i aprilu 2016. Nekoliko stotina ljudi na uskom pojasu ničije zemlje bili su izloženi kiši, nije im mogla biti obezbeđena adekvatna pomoć u hrani, a o higijenskim uslovima da i ne govorimo.

Posle sporazuma EU i Turske koji se počeo primenjivati 4.04.2016, na grčkim ostrivima je u kampovima bilo blokirano oko 4.000 izbeglica koji su postepeno vraćani u Tursku. Po rečima zamenice direktora Amnesti International, Gauri van Gulik¹⁵: „Uslovi u kampovima za izbeglice na Lezbosu i Kiosu su užasavajući. Na ivici Evrope su izbeglice zarobljene, bez svetla na kraju tunela”.

◀ FOTO

Izbeglice ulaze u voz za Hrvatsku na željezničkoj stanici u Šidu

¹⁵ Citirano u *Danasu*, 9-10.04.2016, str. 9.

Neizdržljivost situacije u zemlji porekla ili zemlji u koju su prvo izbegli, nagnala je izbeglice na pokret, a nemogućnost prolaska ka željenoj destinaciji, nagnala ih je da potraže pomoć krijumčara. Već smo pomenuli da je uobičajena cena transfera brodom ili čamcem bila 1.000 evra, ali to nije bio i jedini oblik krijumčarenja. Krijumčarilo se gde god su granice bile zatvorene i gde god se pojavila prepreka napredovanja prema EU: između Irana i Turske, između Turske i Bugarske, između Grčke i Makedonije, između Makedonije i Srbije (ili Kosova), između Srbije i Mađarske, između Srbije i Hrvatske i između Hrvatske i Slovenije. Krijumčarilo se i unutar zemalja koje su sprečavale kretanje izbeglica i koje su se prema njima ponašale negostoljubivo.

Prema procenama Europol-a, na migrantskoj ruti operisalo je više od 40.000 krijumčara koji su samo 2015. godine zaradili preko 6 milijardi evra!! Po nekim drugim procenama¹⁶ krijumčari ljudi u svetu obrnu čak oko 25 milijardi dolara godišnje i to postaje druga kriminalna „industrija“ po lukrativnosti – odmah iza krijumčarenja narkotika. U martu 2015., EU formira *Joint Operational Team Mare* čija je funkcija bila sprečavanje krijumčarenja ljudi morem, a 22.02.2016. uspostavljen je *European Migrant Smuggling Center* čija je funkcija proširena na sprečavanje krijumčarenja svih oblika i puteva. Nažalost, uspešnost tih pokušaja sprečavanja krijumčarenja bila je obrnuto srazmerna potrebama za prolaz zatvorenih granica.

Kopnene granice su takođe bile meta krijumčara. Vrlo često, sa jednako tragičnim posledicama kao što je to bila morska ruta. Septembra 2015., u Austriji je otkriven kamion-frižider sa leševima 71 sirijske izbeglice¹⁷.

Kada je mađarska granica zatvorena, krijumčari su pronalazili vrata na žilet-žici koja su služila za komunikaciju (npr. na pruzi) i koja su bila zaključana lokotom, pa bi po noći

---

¹⁶ Al Jazeera, 15.09.2015.

¹⁷ Washington Post, 3.09.2015.

67

„Prodali smo sve da bismo dovde došli. Mi nemamo kuda nazad”, jadao se mladi Avganistanac koji je vraćen sa mađarske granice.

presecali taj lokot i stavljali svoj, da bi sledeće noći taj prolaz koristili za krijumčarenje. Samo tokom marta 2016. mađarska policija je izvestila da je uhapsila preko 3.000 izbeglica koji su ilegalno prešli granicu.

Međutim, ta „snalažljivost” krijumčara vrlo često je bila na štetu izbeglica. Pored činjenice da su prokrijumčarene izbeglice odmah padale u ruke pogranične policije i bile deportovane nazad u zemlju iz koje su došli, te su dakle uzalud davale novac, bilo je i drugih „trikova”. Porodica iz Avganistana nam je prepričala da su platili 2.000 dolara takstisti u Preševu koji im je obećao transfer do Mađarske, da bi ih on ostavio na naplatnoj rampi na autoputu Beograd – Novi Sad i rekao da je iza te rampe Mađarska. Na nesreću, veliki broj izbeglica bio je neobrazovan, nije imao jasnu predstavu gde se nalazi i kuda ide, pa je lov krijumčara bio time olakšan.

Na svom putu, izbeglice su morale da plate krijumčare i po nekoliko puta. Po isповести jedne sirijske porodice, oni su prvo platili krijumčare koji su ih iz Sirije prevezli do Istambula, potom druge koji su ih švercovali preko granice sa Bugarskom, pa (nakon nekoliko dana pešačenja i spavanja na goloj zemlji u decembru) treće koji su ih prebacili u Srbiju i najzad taksi koji ih je dovezao do mađarske granice. Taj put ih je koštao oko 2.000 evra po osobi i očito je toj cifri morala biti dodata i cifra šverca preko mađarske granice (možda i više puta – ako ih bude uhvatila mađarska pogranična policija i vratila u Srbiju).

Nakon zatvaranja Balkanske rute, krijumčarski put je išao od grčko-makedonske granice, preko Makedonije i Srbije, do Mađarske ili Hrvatske. Izbeglice koje je vratila Mađarska policija zbog ilegalnog prelaska granice jadale su se da ih je taj put koštao čak 3.000 evra po osobi!

Ako su Avganistanci hteli da ubrzaju svoj put, to je bilo moguće uz pomoć lanca krijumčara koji su ih predavalici iz ruke u ruku (tj. iz auta u auto). Na taj način moglo se stići do mađarske granice za svega par dana, ali je taj put koštao oko 7.000 dolara. „Prodali smo sve da bismo dovde došli. Mi nemamo kuda nazad”, jadao se mladi Avganistanac koji je vraćen sa mađarske granice.

69

Izbeglice iz Avganistana prepričavale su prolaz granice između Irana i Turske kao pravu Golgotu: prelazi su bili na velikim visinama, teško prohodni, često pod snegom, a išli su uvek noću, tako da nisu mogli da vide ni kuda idu, ni po čemu gaze.

Kako su krijumčari nudili svoje usluge? Najčešće tamo gde su bili „čepovi” – na ničijim zemljama ili punktovima okupljanja, kao što je, na primer, luka u Istambulu ili trg Viktorija u Atini¹⁸. No, mobilni telefoni takođe su olakšavali kontakt. Mobilni telefoni bili su dragocena stvar koju su izbeglice čuvale kao oči u glavi. On im je omogućavao kontakt sa rođacima u zemlji iz koje beže i, za njih još važnije, sa rođacima ili prijateljima u zemlji u koju žele da odu, kao i sa onima koji su u svojim nastojanjima da prođu prepreke – uspešni. Na taj način, izbeglice su dobijale informacije koji je put „prohodan”, koji krijumčari su uspešni i pouzdani (jer su mnogi od njih uzimali novac i nestajali bez traga), i često su oni sami tragali za krijumčarima, a ne krijumčari za njima. Sudeći po tome ko je sve hapšen kao krijumčar, pokazalo se da je veliki broj samih izbeglica otkrio krijumčarenje kao unosan izvor prihoda i posvetio se tom „biznisu”.

Pored toga što je ilegalan prelaz granice bio finansijski zahtevan i rizičan, rizik je bio i mnogo veći. Izbeglice iz Avganistana prepričavale su prolaz granice između Irana i Turske kao pravu Golgotu: prelazi su bili na velikim visinama, teško prohodni, često pod snegom, a išli su uvek noću, tako da nisu mogli da vide ni kuda idu, ni po čemu gaze. Da njihove muke budu veće, pogranična policija je pucala na njih, što je izazivalo paniku i bezglavo bežanje po vrletima i često povređivanje. Naši sagovornici nisu saopštavali da je u njihovoј grupi bilo mrtvih ili ranjenih, ali su tvrdili da su gazili po leševima. Pitanje je, naravno, da li su po mrklom mraku mogli da odrede da li su to zaista bili leševi ili je taj doživljaj bio proizvod panike i strahom uslovljene mispercepcije, tako da ne možemo sa sigurnošću utvrditi da li je pogranična policija pucala u vazduh ili u ljude. Napis u *Independentu* od 5.03.2016, potvrđuje da turska pogranična policija puca na izbeglice (u ovom slučaju, bile su u pitanju sirijske izbeglice) sprečavajući ih da uđu u Tursku i gura-jući ih na taj način u naručje krijumčara. Najzad, 20.06.2016. pojavila se vest da su turski vojnici ubili osam sirijskih izbeglica u pokušaju da pređu granicu¹⁹.

---

18 Prema tekstu u *The Wall Street Journal*, od 29.03.2016.

19 Vest na TV N1.

Po iskazima mnogih izbeglica sa kojima smo imali kontakt, razbojničke bande presretale su izolovane pešake i otimale su od njih sve što je vredno. Još više je žalosna činjenica da je među otimačima bilo i policajaca.

Nažalost, krijumčari nisu bili i jedini predatori ustremljeni da otmu ono malo novca pomoću kojeg su izbeglice pokušavale da se domognu sigurne zemlje. Po iskazima mnogih izbeglica sa kojima smo imali kontakt, razbojničke bande presretale su izolovane pešake u Iranu, Turskoj, Bugarskoj, Makedoniji, Kosovu i otimale su od njih sve što je vredno. Još više je žalosna činjenica da je među otimačima bilo i policajaca.

Po iskazu jedne grupe mlađih avganistanaca koji su pešice putovali čak iz pakistanskih izbegličkih logora, bugarska policija ih je uhapsila, potom oduzela svu imovinu, pa ih čak skinula do gole kože i tako gole držala nekoliko dana u zatvoru (polovinom novembra, na 10°C). Po njihovom mišljenju, razlog oduzimanja odeće je bila prepostavka da imaju skriveni novac u postavama odeće.

Više raznih iskaza od strane izbeglica sa kojima smo razgovarali učvršćuje nas u uverenju da je među pripadnicima policije raznih usputnih zemalja bilo i onih koji su se ponašali krajnje okrutno prema izbeglicama i da su direktno učestvovali u njihovom pljačkanju. Tako se porodica iz Iraka žalila da su je krijumčari odveli direktno u ruke bugarskoj pograničnoj policiji koja im je oduzela sav novac, a potom ih naterala da pređu nazad granicu prema Turskoj, gazeći preko zaledene reke. Pošto je više naših sagovornika koji su prelazili tursko-bugarsku granicu imalo slično iskustvo, možemo ozbiljno posumnjati da je saradnja krijumčara i pogranične policije bila svojevrsni kriminalni obrazac.

Kada je ulaz u EU sveden na tri zemlje i kada su neki od izbeglica od strane hrvatskih prevodioca bivali proglašeni za „lažne izbeglice”, njihovo vraćanje u Srbiju bilo je često praćeno nepotrebnom grubošću. Grupi od desetak mlađih Avganistanaca hrvatska policija oduzela je papire proglašivši ih falsifikatima, a potom ih je naterala da se pešice vrate u Srbiju mimo graničnog prelaza. Oni su tako lutali između ničije zemlje i Srbije čitava dva dana, bez vode i hrane.

Foto: HCIT

Grupa Avganistanaca koja je ilegalno prošla iz Srbije u Mađarsku kroz rupu u žici je od strane Mađarske policije naterana da se vrati nazad kroz istu rupu i pri tom su im oduzeti i svi mobilni telefoni. Ne treba naglašavati da su telefoni njihovo jedino sredstvo komunikacije, ali i orijentacije u nepoznatoj zemlji. Prema izveštaju Lekara bez granica, nakon zatvaranja Balkanske rute broj povreda koje su rezultat nasilja je dupliran, a „čak 65% ovih povreda su izbeglicama počinile uniformisane osobe u Mađarskoj”²⁰.

Jedan od posebnih vidova nasilja bila je otmica u funkciji trgovine ljudima. Prema izveštaju *Save the Children*, tokom 2015. u EU je stiglo 26.000 dece bez pratnje, pri čemu je čak 10.000 nestalo bez traga! Pretpostavka je da su roditelji, u nemogućnosti da sa-kupe novac koji bi omogućio putovanje čitave porodice, slali na put neko od svoje dece

---

²⁰ *Danas*, 6-7.8.2016, str. 7.

73

◀ FOTO

Noćni pokret

▶ FOTO

Mali Avganistanac se raduje dobijenim igračkicama

Foto: HCIT

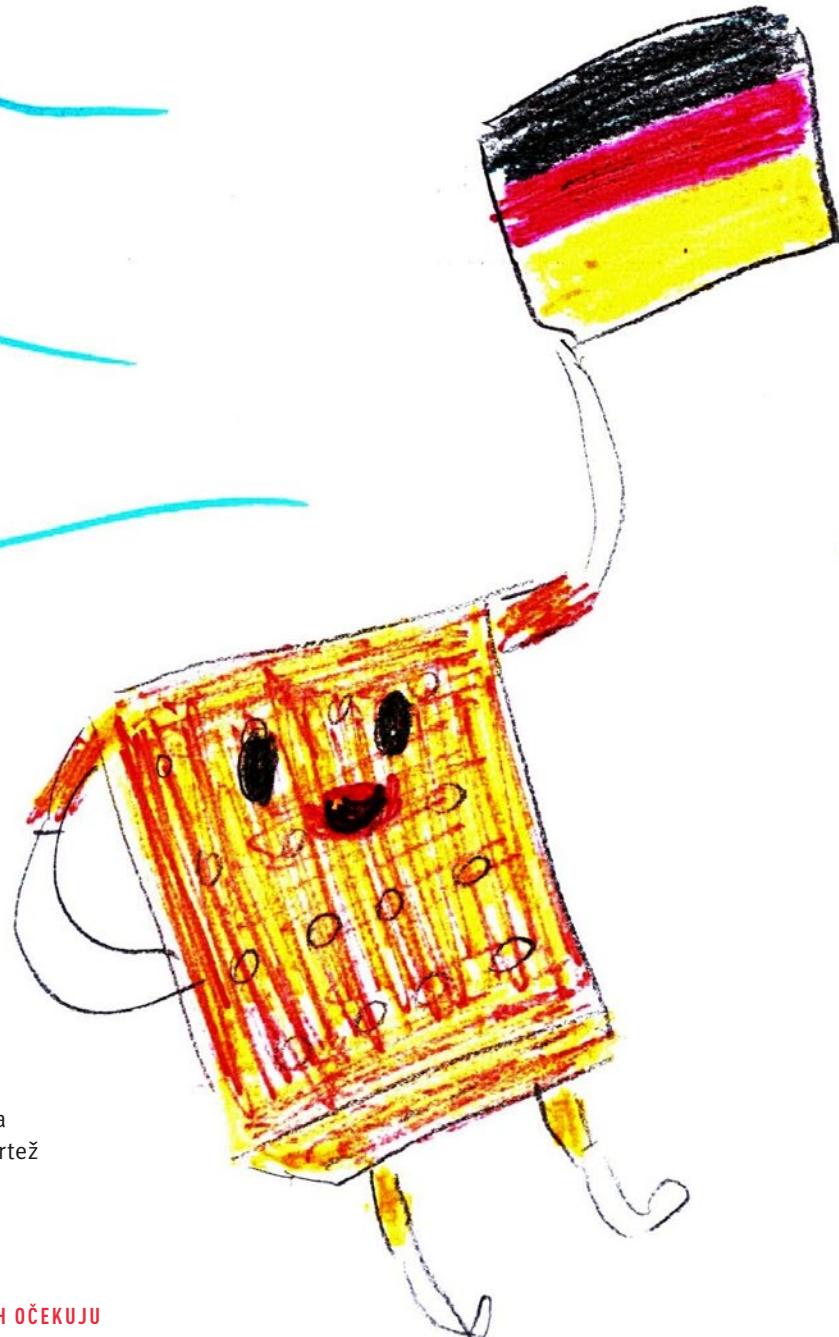
sa rođacima ili prijateljima, kako bi bar nekom od porodice omogućili bolji život. Ali, postoji i prepostavka da su neki roditelji, računajući na „spajanje porodica” kao osnov za dobijanje azila, slali svoju decu i bez odgovarajuće pratnje i time ih izlagali opasnosti da upadnu u ruke trgovaca ljudima. Čak i kada nisu bili žrtve trgovaca ljudima, ta deca su po pravilu bila psihološki hendikepirana zbog nedostatka porodične topline i bliskosti i vidljivo su bila usamljena i potištена.

Tokom puta, dešavalo se da se porodice razdvoje, te je spajanje porodica trebalo da bude omogućeno još pre nego što izbeglice stignu u zemlju destinacije. Avganistska porodica sa troje dece, od kojih je jedno bilo hendikepirano, prelazila je u septembru 2015. ilegalno tokom noći granicu Srbije i Mađarske. Brinući o hendikepiranom detetu, roditelji su zanemarili trogodišnjeg sina koji se izgubio u šumi i ostao u Srbiji, sam i izbezumljen od straha. Intervencijom HCIT-a i odgovarajućih međunarodnih organizacija, dete je prvo smireno, a potom i spojeno sa roditeljima u Mađarskoj.

A large crowd of people gathered behind metal barriers at night. The scene is dimly lit, with many people holding up phones or small lights. The atmosphere appears to be a public event or protest.

PROBLEMI KOJI IH OČEKUJU

► FOTO

Sunder Bob Kockalone sa nemačkom zastavom – crtež osmogodišnjeg Sirijca

TEŠKOĆE AKULTURACIJE

Izbeglice koje su u ovom velikom talasu migracije stigle u Evropu dolaze iz zemalja Bliskog i Srednjeg istoka i kulturnalno se u mnogo čemu razlikuju od potencijalnih domaćina, pa se sa velikom verovatnoćom može predvideti da će biti suočeni sa mnogim problemima koji proizilaze iz ovih različitosti. Oni u velikoj većini pripadaju islamskoj religioznoj tradiciji, ali čak i oni koji nisu muslimani (sirijski i irački hrišćani, Jazidi, ateisti) poprimili su mnoge odlike islamske kulture. No, i nezavisno od uticaja Islama kao religije, mnogi aspekti socijalne organizacije i individualnog ponašanja se na Istoku razlikuju od kulturnih i socijalnih obrazaca Zapada.

Nasuprot individualističkoj kulturi koja preovlađuje na Zapadu, istočne kulture su dominantno kolektivističke. To podrazumeva visoku međuzavisnost individua i porodica i podređivanje ličnih interesa interesima grupe. Što je društvo siromašnije, ta međuzavisnost je i ekonomski zasnovanija.

Po nekim kulturološkim shvatanjima, postoji još jedna razlika – zapadne kulture su pretežno maskuline, što znači da su zasnovane na pravilima i racionalnim principima, dok su istočne dominantno femininine, što znači da se njeni pripadnici rukovode emocijonalnim (te, često iracionalnim) motivima.

Porodice na Istoku su velike i homogene i konstituisane su kao piramidalna hijerarhija. Postoji i jasna podela polnih uloga – muškarci su nosioci privređivanja, oni materijalno opskrbljuju porodicu, dok se žena bavi kućnim poslovima i – što joj je najvažnija uloga – decom.

Iz aspekta pomagača, ovi podaci mogu biti od značaja za razumevanje ponašanja izbeglica. Naime, arapski muškarci se tradicionalno smatraju „glavom porodice” i, kao taki, ne smeju da pokažu slabost, te će se njihovi problemi javljati posredno ili prikriveno (najčešće kao fizičke tegobe)²¹. Sa druge strane, muškarci su u poziciji izbeglice praktično lišeni svoje uloge – niti mogu da zarađuju, niti imaju šta da rade – tako da se osećaju ne-

---

²¹ International Organization for Migration (2015). *Selfhelp Booklet for Men in Crisis*. Beirut: IOM.

79

U situaciji kada izgube muža ili putuju sa decom bez muškog pratioca žene se teško snalaze, postaju preterano zabrinute, napete i konfuzne.

funkcionalno i bespomoćno. U isto vreme, žene su orijentisane na decu, te je njihova uloga aktivna, a vreme potpuno strukturirano, i tokom putovanja, i tokom boravka u prihvatnim centrima. Često smo uočavali porodicu koja deluje kao da je posvađana – na jednom kraju prostorije su žene i deca koji deluju angažovano, a na drugom, usamljeni muškarac koji deluje nezainteresovan za zbivanja u onom prvom delu prostorije i tupo gleda u jednu tačku. Detaljniji razgovori sa tim muškarcima, međutim, otkrili bi nam da oni pate od čitavog niza depresivnih simptoma. Ova tradicionalna raspodela uloga može ugroziti i žene: u situaciji kada izgube muža ili putuju sa decom bez muškog pratioca (što je inače bilo veoma retko) žene se teško snalaze, postaju preterano zabrinute, napete i konfuzne²².

Za proces prilagođavanja na novu sredinu ova podela uloga može se javiti kao problem, jer takva podela ne postoji na Zapadu kao pravilo i takva uloga žene može biti doživljena kao neka vrsta ženskog parazitizma. Ovde treba naglasiti da su žene iz Sirije (pogotovo ne-muslimanke) mnogo obrazovanije od prosečne žene iz arapskog sveta i da su često bile zaposlene izvan porodice.

Još veći kulturni sukob može izazvati činjenica da su žene u muslimanskoj kulturi podređene muškarcima. Muškarci su ti koji donose ključne odluke i koji se pitaju praktično za sve. Za pomagače je važna informacija da se sa muslimanskim ženama **ne rukuje**, da im se nikada **ne obraća ako nije prisutan muškarac** (muž, otac ili neki blizak muškarac iz njene porodice), pa se čak bez prisustva njima bliskog muškarca ne sme ni uči u prostoriju gde one borave, kao i da se žena sa kojom se ne komunicira direktno ne sme napadno gledati u oči, jer se to smatra nepristojnim. Ženu bez odeće (ili bez zara, za one koji pokrivaju lice) sme da vidi samo muž, otac, brat i svekar. To je proizvodilo velike probleme za medicinske intervencije, jer je na terenu bilo malo lekara žena. Obzirom da je u putu bilo malo šanse za održavanje intimne higijene (u prihvatnim centrima su u početku bili obezbeđeni samo poljski WC-i bez vode) žene su danima bile u istoj odeći i donjem vešu, te su masovno patile od infekcije polnih organa i ojeda.

---

²² El Masri R, Harvey C, Garwoo R. (2013). *Changing gender roles among refugees in Lebanon*. Beirut: ABAAD-Resource Center for Gender Equality and OXFAM.

Kao posledica naglašavanja uloge žene kao majke i glorifikacije plodnosti, muslimanske porodice su brojne. Plodnost i rađanje su veoma visoko na lestvici vrednosti u istočnim kulturama, što podrazumeva da se od toga ne odustaje ni u najtežim okolnostima. Prema podacima UNHCR, samo tokom 2015. godine je novorođeno čak 70.000 dece u izbegličkim kampovima!

Činjenica da porodice imaju puno dece podrazumeva da je odnos prema pojedinačnom detetu mnogo površniji, ali je vaspitanje strogo autoritarno. Za pripadnika zapadne kulture biće krajnje neobično to što otac ne zna imena svoje dece, a o datumu rođenja da i ne govorimo, ali to neće biti samo odraz broja dece, već i činjenice da se otac mnogo manje bavi decom i da je on na pijedestalu glave porodice koja ima „važnija posla”.

Za pripadnika zapadne kulture biće iznenađujuć i svojevrsni fatalizam izbeglica sa Istoka. Po shvatanjima istočnog čoveka, ljudsko biće je slabo i nemoćno, a samo Bog je moćan (Alah akbar, na arapskom). Ta životna filozofija koja se brka sa verskim fanatizmom, je odraz kulture, a ne religije i vodi poreklo od starijih, pre-islamskih (i pre-arapskih) religioznih tradicija. Kao što smo već pomenuli, ideja da je sve u božijim rukama je pogodan egzoskelet i umirujući elemenat koji doprinosi manjem riziku za posttraumatski poremećaj, ali se, sa druge strane, pojavljuje kao moguća prepreka inicijativi i aktivnom rešavanju problema kada se izbeglice trajnije smeste u zemlji svoje destinacije.

U islamskoj kulturnoj tradiciji, pojam stresa uključuje i dušu i telo, pa se somatski i psihički simptomi ne razdvajaju²³, što može proizvesti dijagnostičku zbrku. Mnogo češće i lakše će se dobiti podatak o luppenju srca ili stomačnim tegobama, nego o napetosti, strepnji ili osećanju bespomoćnosti. Pitanje o suicidalnim mislima (pogotovo kod onih neobrazovanijih) izazvaće potpunu zabunu, jer je život isključivo „u božijim rukama”.

◀ FOTO

On je rođen u
izbegličkom
kampu u Turskoj

---

²³ Hassan, G., et al.(2015). *Culture, Context and the Mental Health and Psychosocial Wellbeing of Syrians*. Geneva: UNHCR.

Među izbeglicama koje su prolazile Balkansku rutu bilo puno mladih koji su u potpunosti oponašali zapadne modele oblačenja i ponašanja i koji su manifestovali potpunu spremnost da se uklope u socijalne norme zapadne kulture.

Aspekt „femininosti“ (iracionalnosti) istočne kulturne tradicije doprinosi iracionalnom mišljenju u kome dominira očekivanje da će sudsina sve razrešiti, što kao posledicu ima nepreduzimanje racionalnih i svrshishodnih poteza. Uz očekivanja da će Bog pomoći i da treba samo biti dobar kako bi se zasluzila božja milost, susretali smo se i sa specifičnim formama magijskog mišljenja. Uočili smo, na primer, da je naš običaj da razgovor sa izbeglicama završimo željama za njihovu sreću u budućnosti koja je bila uobičajena ljubaznost, sa njihove strane priman sa velikom radošću. Prevodioci su nam objašnjavali da izbeglice to doživljavaju kao dobar predznak i poruku od „više sile“.

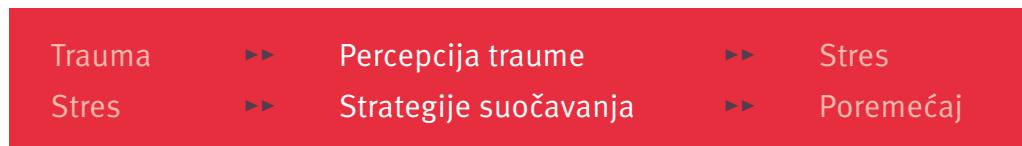
Kao optimističku poruku za probleme kulturnog prilagođavanja, treba reći da je među izbeglicama koje su prolazile Balkansku rutu bilo puno mladih koji su u potpunosti oponašali zapadne modele oblačenja i ponašanja i koji su manifestovali potpunu spremnost da se uklope u socijalne norme zapadne kulture.

POSLEDICE TRAUMA I KAKO IH PREVAZIĆI

Izbeglice su, po pravilu, visoko traumatizovana populacija. Viđenje smrti bliskih osoba i viđenje smrti uopšte, gubitak doma, doživljaj životne ugroženosti ili životne ugroženosti članova porodice – sve su to situacije koje se smatraju teškim traumama koje nose visoki rizik za posttraumatski psihički poremećaj.

No, iako težina i učestalost traume jesu najvažniji preduslovi javljanja poremećaja, iskustva i psihološka istraživanja govore da postojanje same traume nije dovoljno za javljanje poremećaja. Da bi trauma proizvela poremećaj potrebno je, prvo, da se trauma doživi kao ugrožavajuća i da izazove stres, a drugo, da traumatizovana osoba ne uspe da savlada i prevaziđe stres²⁴.

Šematski prikazano, to izgleda ovako:

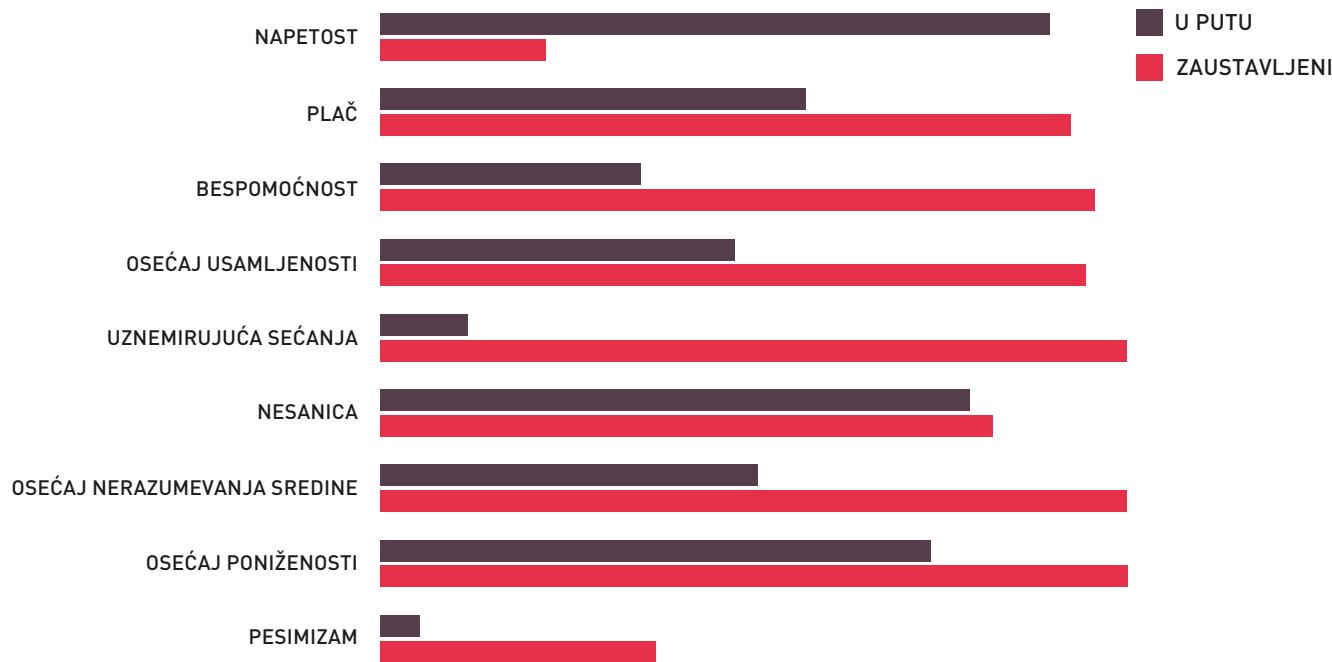

Dakle, ljudi su (srećom) otporniji na traumatski stres nego što se očekuje. Prema izveštaju Svetske zdravstvene organizacije i UNHCR²⁵, teži poremećaj (tzv. Posttraumatski stresni poremećaj) ispoljava oko 3-4% izbeglica, pri čemu se taj broj razlikuje tokom same krize i godinu dana nakon traumatskog događaja.

	TOKOM KRIZE	12 MESECI POSLE
Teži oblici mentalnog poremećaja	2-3%	3-4%
Lakši oblici mentalnog poremećaja	10%	20%

²⁴ Biro, M., Novović, Z., Gavrilov, V. (1997). Coping strategies in PTSD. *Behavioral and Cognitive Psychotherapy*, 25, 365-369.

²⁵ WHO & UNHCR (2012). *Assessing Mental Health and Psychosocial Needs and Resources: Toolkit for Humanitarian Settings*. Geneva: World Health Organization.

Tokom krize, a pogotovo tokom izbeglištva i migracije, traumatizovane osobe su op-hrvane idejom preživljavanja i rešavanja elementarnih egzistencijalnih pitanja i ne stižu da razmišljaju o svojoj zlehudoj sudbini i o preživljenim traumama. Međutim, kada te eg-zistencijalne probleme reše (ili kada bivaju zaustavljeni u svojim naporima da stignu na neki željeni cilj) traumatske uspomene izbijaju iz sećanja i proizvode raznovrsne simpto-me psiholoških poremećaja.

To pokazuju i naša iskustva. Tim za psihosocijalnu podršku HCIT-a je, radeći tokom šest meseci na Balkanskoj ruti, imao kontakt sa preko 120 izbeglica koje su se žalile na psihološke probleme ili je neko iz okoline prepoznavao da imaju probleme i da se pona-šaju neuobičajeno. Iz prikazane tabele se vide razlike u ispoljenim simptomima između onih koji su bili „u prolazu” i tipa tegoba koje su ispoljavali prinudno zaustavljeni u svo-jim nastojanjima da stignu u EU. Treba naglasiti da su prinudno zaustavljeni često imali

85

Uprkos silnim nedaćama, pa čak i onda kada su zaustavljeni u putu – kod ogromne većine još uvek prisutan optimizam i nada da će stići na svoj cilj.

i dodatnih komplikacija koje su takođe doprinosele njihovoj traumatizaciji – razdvojene porodice, bolest ili smrt nekog od članova porodice koja je bila uzrok zaustavljanja, neadekvatna putna dokumentacija koja je postavljala pitanje mogućnosti njihovog daljeg putovanja i ulaska u EU, neadekvatni uslovi boravka u prihvatnim centrima, itd.

Kod onih koji su bili „u hodu“ dominira napetost (strah da li će u svojim nastojanjima uspeti i šta ih na cilju očekuje), muče ih nesanice, povremeno ih savladavaju osećanja i plaču, a veoma je prisutno i osećanje poniženosti zbog pozicije u kojoj se nalaze i zavisnosti od tuđe pomoći. Sa druge strane, kod onih koji su zaustavljeni u svom putu, dominiraju depresivni simptomi (osećaj bespomoćnosti, usamljenosti, nerazumevanja njihovih problema i tužni afekat), uznemirujuća sećanja na traumatske događaje iz bliske prošlosti (tzv. *flashback*) – kojih ima u značajno većoj meri u odnosu na prethodnu grupu, te nesanice i (u još većoj meri) osećaj poniženosti. Zanimljiv je podatak da je, uprkos silnim nedaćama, pa čak i onda kada su zaustavljeni u putu – kod ogromne većine još uvek prisutan optimizam i nada da će stići na svoj cilj.

Naši rezultati, kao i prethodna istraživanja, ukazuju na uznemirujuću mogućnost da će se poremećaji javiti u značajnijem broju tek kada se izbeglice smeste u zemlji koju su odredili kao svoju destinaciju. Ta mogućnost povećava se sa činjenicom da su izbeglice sa kojima smo razgovarali često ispoljavale potpuno nerealna očekivanja i svoju sudbinu zamišljale mnogo ružičastije od onoga što je realno, te se može očekivati da će vrlo brzo biti teško razočarani.

Iako se i u našem radu javilo svega oko 5% izbeglica koji su iskazivali potrebu za psihološkom intervencijom, to ne znači da ostali nemaju nikakvih psiholoških problema i da nemaju potrebu za podrškom. Pored već pomenute činjenice da su oni preokupirani nastojanjima da se domognu cilja i da reše svoje egzistencijalne probleme, pa su uspomene na traume potisnute, značajan broj ima samo neke od simptoma, ali ih ne smatra toliko velikom smetnjom da bi se obratili za pomoć. No, sama činjenica da su oni visoko traumatizovani, čini izbeglice populacijom sa visokim rizikom za javljanje poremećaja i proizvodi neophodnost preventivne psihološke podrške.

Načini suočavanja sa stresom i mogućnosti za primenu „zdravijih” strategija (aktivni stav je zdraviji od pasivnog povlačenja i kukanja nad sudbinom, a orientacija ka rešavanju problema je korisnija od oslanjanja na tuđu pomoć, od „gašenja” tuge alkoholom, itd.), su se i u našem iskustvu pokazali kao medijator pojave simptoma. Oni koji su putovali sa porodicom ili u grupi su se ređejavljali za pomoć, jer su imali veću podršku okoline i više šanse za svršishodno strukturiranje vremena. Za razliku od njih, usamljeni putnici (to su po pravilu bili muškarci) ili oni čija je porodica razdvojena, bili su mnogo ranjiviji. Oni koji su grčevito pratili vesti o zbivanjima u zemlji su bili hronično napeti, dok su oni koji su smatrali da je „sve u božijim rukama” bili neuporedivo smireniji.

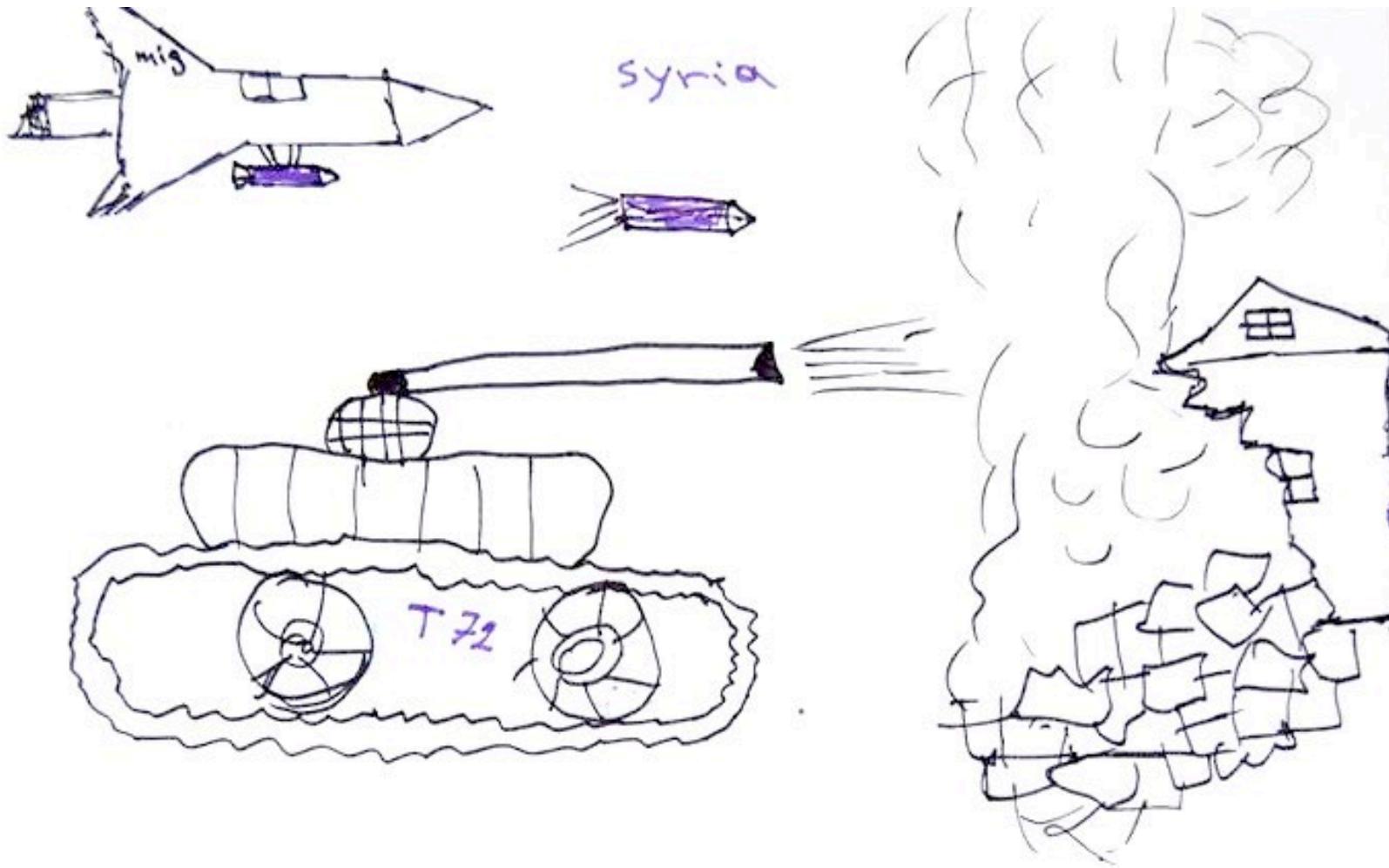
O tome koliko su izbeglice duboko ranjive, govore mnogobrojna iskustva da, čak i oni koji na prvi pogled deluju psihološki očuvano, kad se dotaknu svojih traumatskih iskustava reaguju izrazito snažnim afektima. Baš iz tog razloga, postoji pravilo za aktiviste koji rade sa traumatizovanim osobama da ne forsiraju podsećanja na traumu, kako nebi proizveli retrraumatizaciju²⁶. Jednostavno rečeno, pravilo je: **ako izbeglica ne iznosi svoja traumatska iskustva spontano, ne treba ga podsećati na njih!**

O stepenu traumatizacije koji ne mora biti spontano vidljiv, govore i iskustva u radu sa predškolskom decom izbeglica. Ta su deca putovala sa majkama (ili sa celom porodicom) i bila su psihološki zaštićena majčinskom brigom tokom čitavog puta. Ona najčešće nisu ispoljavala nikakve znake posttraumatskog psihološkog hendikepa i delovalo je da su potpuno nesvesna trauma koje je njihova porodica preživila. Međutim, njihovi crteži su to ubedljivo demantovali: na velikom broju crteža te su se traume jasno videle i nedvosmisleno ukazivale da su i deca psihološki ranjena²⁷.

---

²⁶Kluft, R., Bloom, S., & Kinzie, J. (2000). *Treating traumatized patients and victims of violence. New Directions for Mental Health*. Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/yd.23320008610/abstract>.

²⁷Autor i HCIT se ovim putem zahvaljuju aktivistima Novosadskog humanitarnog centra koji su organizovali igraonicu za decu u izbegličkom prihvatnom centru u Šidu i koji su nam ustupili priložene dečje crteže. Crteži su nastali u okviru Projekta urgente humanitarne pomoći izbegloj deci i njihovim porodicama koji, uz podršku fondacije Terre des Hommes Lausanne, realizuje Novosadski humanitarni centar. Ciljevi projekta su pružanje psihološke podrške, organizacija rekreativnih aktivnosti za decu, informisanje i obezbeđenje neophodne pomoći u odeći i higijenskim sredstvima.

▲ FOTO

Crtež osmogodišnjeg Sirijca

89

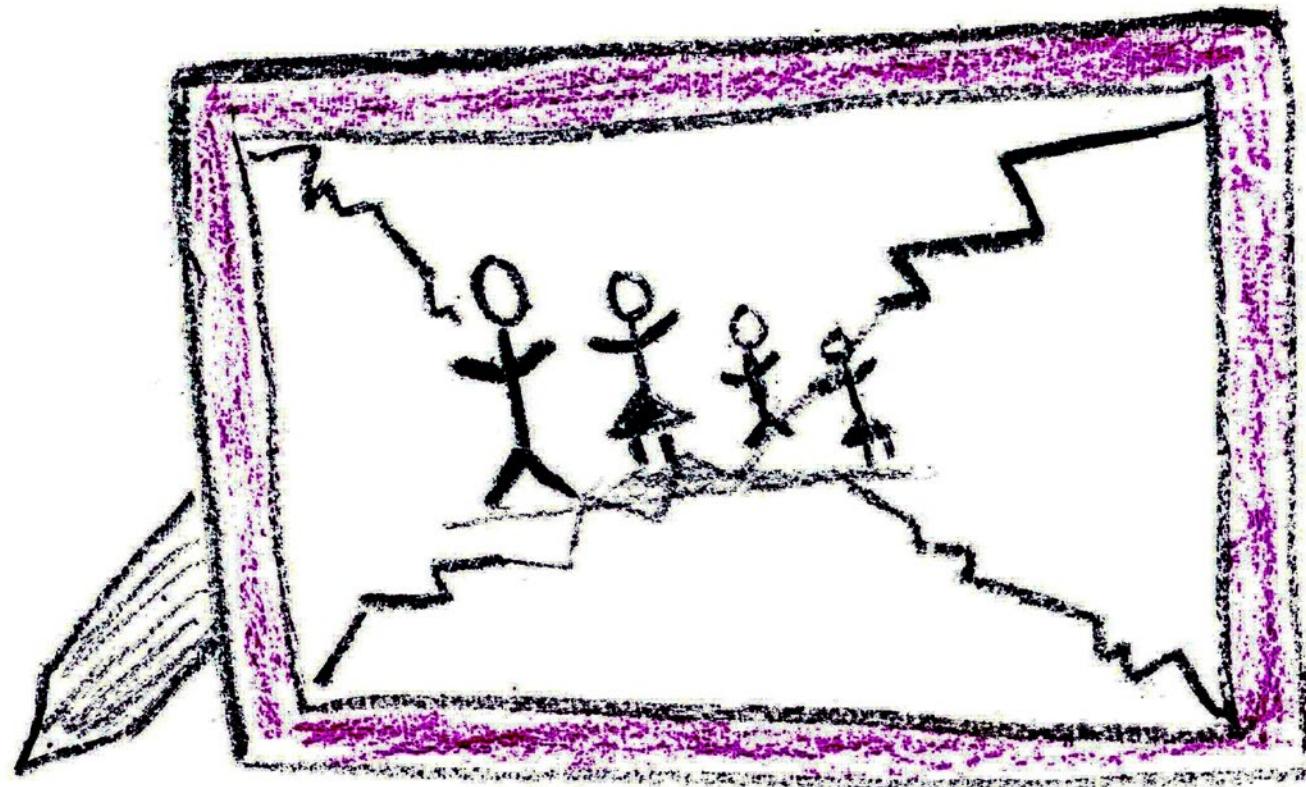
▲ FOTO

Crtež devetogodišnje Sirijke

▲ FOTO

Crtež sedmogodišnje Iračanke

FREDOOM to GYB

▲ FOTO

Polomljena porodična fotografija – crtež jedanaestogodišnje Sirijke

Podatak o traumatizovanosti dece dobija poseban značaj kada se uzme u obzir da deca čine ogroman procenat izbeglica. Prema podacima UNHCR²⁸, čak 50% sirijskih izbeglica su deca, od čega je 75% ispod 12 godina starosti!

Poseban problem dece izbeglica je prekinuto školovanje. Sa izuzetkom malog broja integrisanih (po procenama UNHCR, svega 12% izbeglica je trajnije nastanjeno) ogroman broj dece školskog uzrasta u kampovima i u pokretu nema šanse da nastavi svoje školovanje. Neretko smo doživljavali da se deca u predpubertetskom uzrastu guraju sa mlađom decom u igraonicama, kako bi dobili olovke i flomastere da nešto nacrtaju ili napišu. Želja za znanjem se videla i po njihovoј sklonosti da uče srpski jezik.

Kao što smo ranije napomenuli, stepen patoloških posledica stresa zavisi od individualnog stila suočavanja sa stresom (aktivni stav nasuprot povlačenju u sebe i orientacija ka rešavanju problema, nasuprot oplakivanju sudbine). U nekim slučajevima psihološka podrška može da bude orijentisana ka usmeravanju individue pod traumom na zdravije stilove suočavanja sa stresom (organizacija nekih svrshishodnih aktivnosti i strukturiranje vremena kroz zajedničke razonode, na primer), dok je u nekim drugim slučajevima stil suočavanja isključivo zavisan od personalnih osobina traumatizovane osobe (optimisti su, na primer, manje ugroženi stresom od pesimista). Ali, posledice stresa mogu biti umanjene i spoljnim činiocima – pre svega socijalnom podrškom. Većina psiholoških istraživanja govori da je socijalna podrška jedan od najznačajnijih preventivnih faktora za pojavu posttraumatskog poremećaja²⁹. Čovek je socijalno biće i svaki gest bližnjih, **svaki humani pristup ugroženima, daje mu osećaj sigurnosti, nadu da će biti zbrinut i zaštićen i uliva mu optimizam za budućnost.**

Sa aspekta mogućnosti pružanja socijalne podrške nezamenjivu ulogu imaju volonteri i humanitarne organizacije.

---

28 UNHCR (2014). *The future of Syria: Refugee Children in Crisis*. Geneva: UNHCR.

29 Brewin, C. R., Andrews, B., Valentine, J. D. (2000). Meta-analysis of risk factors for posttraumatic stress disorder in trauma-exposed adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68, 748-66.

Uloga volontera i humanitarnih organizacija

◀ FOTO

Deca se raduju i najsitnijoj pažnji

► FOTO

Psihološki tim HCIT-a na delu

Foto: HCIT

Značaj učešća volontera u interventnim aktivnostima u krizi povećava se sa jedno-stavnom činjenicom da profesionalaca nema dovoljno da pokriju mnogostrukе i raznovrsne potrebe koje se javljaju u kriznim situacijama. Međutim, sama masovnost i urgen-tnost nije i jedini elemenat za ocenu važnosti njihovog angažmana. Mnogo je značajniji njihov entuzijazam. Uz dužno poštovanje uloge i značaja profesionalnih službi, iskustva (pa i ova najsvežija) pokazuju da kod profesionalaca brzo dolazi do zasićenja, pa i sago-revanja, što značajno umanjuje njihovu efikasnost. Pogotovo to važi za krizne situacije koje traže izrazitu fleksibilnost i brzo prilagođavanje novonastalim situacijama na terenu.

Za razliku od profesionalaca, volonteri su tu svojom voljom i vođeni prevashodno humanim motivima. Ako smo konstatovali da je socijalna podrška značajan protektivni faktor za psihološke tegobe, onda su humanitarci najbolji primer kako ta socijalna

Foto: HCIT

▲ FOTO

Čekanje na red da se napuni baterija mobilnog telefona, u Adaševcima

▲ FOTO

Punjač za 40 mobilnih telefona istovremeno

Foto: HCIT

podrška funkcioniše. Aktivisti humanitarnih organizacija (i volonteri uopšte) pokazuju izraziti senzibilitet za probleme ljudi u nevolji i empatiju za njihove muke.

Postoji niz jednostavnih primera koji to dokazuju. Rekli smo već da su mobilni telefoni jedna od najdragocenijih stvari za izbeglice. A, mobilni telefoni moraju da pune svoje baterije i to je bila prva stvar koju su izbeglice pokušavale da učine na svakoj tački svog zaustavljanja. Tamo gde im je nuđen jedan produžni kabl sa utičnicom, čekali su u gomilama na red za punjenje svojih telefona.

I onda se humanitarna organizacija MercyCorps dosetila da napravi punjač koji je mogao da opsluži 40 telefona istovremeno!

Foto: HCIT

Foto: Getty Images

▲ FOTO

Informaciona tabla u prihvatnom centru za izbeglice u Šidu

▲ FOTO

Spasavanje izbeglica kod Lezbosa

Isto tako, na tačkama zaustavljanja i menjanja prevoza na Balkanskoj ruti, izbeglice su zapitkivale gde se nalaze, šta im je sledeća destinacija, kada će krenuti dalje i šta ih sve očekuje. Humanitarci su uočili tu njihovu anksioznost i reagovali postavljanjem displeja koji im je na dva jezika – arapskom i farsiju – nudio sve potrebne informacije.

Iako na prvi pogled minorna pomoć, ona demonstrira veličinu empatije humanitarnih radnika za probleme ljudi kojima pružaju pomoć. Naravno da je takva vrsta pomoći neuporediva sa fascinatnim akcijama organizacije Sea Watch koja noću dežura na grčkim ostrvima, osvetljavajući hridine da se izbeglički čamci ne bi razbili o njih i spasavajući one koji su već nastrandali.

- 99** *Već na prvi pogled se moglo videti da su organizovane igraonice u prihvatnim centrima značajno smanjile manifestnu hiperaktivnost i nervozu kod dece.*

Pomenuli smo da su deca tokom putovanja Balkanskom rutom bila ograničena u svom kretanju i veoma nervozna. Volonteri su momentalno reagovali – na punktovima gde su izbeglice menjale prevoz ili iz nekog drugog razloga bivale zaustavljene, organizovali su ad hoc igraonice na otvorenom. Kada su se prihvatni centri ozbiljnije organizovali, volonteri World Vision International, Novosadskog humanitarnog centra i SOS dečijeg sela zabavljali su decu u bolje opremljenim igraonicama. Iako efekti nisu mogli biti izmereni epidemiološkim podacima, već na prvi pogled se moglo videti da su organizovane igraonice u prihvatnim centrima značajno smanjile manifestnu hiperaktivnost i nervozu kod dece.

Pored volontera organizacija Ujedinjenih nacija – UNHCR i UNICEF – čiji je doprinos (i finansijski i organizacioni) bio nemerljivo najveći, pomoć izbeglicama pružao je veliki broj internacionalnih i lokalnih organizacija: Save the Children, Lekari bez granica (MSF), MDM, WAHA, MercyCorps, Danski savet za izbeglice, Češki volonteri, Asylum Protection Center, International Organization for Migration (IOM), HELP, People in Need, CRS, Care International, Karitas, NHC, Čovekoljublje i mnogi drugi.

◀ FOTO

Tamo odakle smo došli nisu nam trebale čarapice

Kako pomoći traumatizovanim osobama

Već smo naglasili da je izbeglicama (kao i ljudima koji trpe posledice neke prirodne katastrofe) neophodna psihološka prva pomoć i socijalna podrška, kao i da tu pomoć mogu da pruže i neprofesionalci. Dakle, to nije psihoterapija, već humana pažnja i traganje za potrebama ugroženih ljudi kako bi im omogućili da te potrebe zadovolje. Svetska zdravstvena organizacija je dala svojevrsnu definiciju šta podrazumeva psihološka prva pomoć (*Psychological First Aid – PFA*)³⁰:

1. Procena potreba i ispoljene zabrinutosti.
2. Pomoć da se zadovolje osnovne potrebe (hrana, voda, informacije).
3. Slušanje ljudi, ali ne i insistiranje da pričaju.
4. Omogućavanje da se osećaju sigurno i smireno.
5. Pomoć u dobijanju relevantnih informacija, servisa i podrške.
6. Zaštita izbeglica od daljih opasnosti i frustracija.

Osnovni princip PFA je – gledaj, slušaj i povezuj.

Gledaj da li je neko egzistencijalno ugrožen, kome treba zadovoljiti osnovne potrebe i ko je očito pod stresom (usamljeni i povučeni; oni koji plaču; oni koji su u „gardu”, razdražljivi ili konfuzni; oni koji ne pokazuju interes za pomoć).

Slušaj šta su aktuelne potrebe i strahovi, slušaj da bi ih smirio i opustio.

Povezuj ih sa organizacijama koje mogu da im pruže pravnu pomoć ili da ih povežu sa članovima porodice, spoji ih sa onima koji mogu da im pruže socijalnu podršku, organizuj aktivnosti koje mogu da im pomognu da se suoče sa stresom i aktuelnim problemima.

---

³⁰ World Health Organization, War Trauma Foundation and World Vision International (2011). *Psychological first aid: Guide for field workers*. Geneva: WHO.

Budući da su volonteri u prilici da pruže tu prvu psihološku pomoć, navećemo nekoliko preporuka za rad sa izbeglicama (i traumatizovanim osobama uopšte) koje su proizvod naših iskustava i profesionalnih saznanja:

- ▶ Osobi sa kojom se komunicira neophodno je pokloniti punu pažnju.
- ▶ Sagovornika treba slušati, ne prekidati, ali aktivno pratiti govor.
- ▶ Vaš glas treba da bude miran i negujuć.
- ▶ Neophodan je kontakt očima, jer on ukazuje da je osobi sa kojom se razgovara poklonjena puna pažnja.
- ▶ U komunikaciji treba biti iskren i direktn. Treba izbegavati prazne fraze, jer one govorе o površnosti i nezainteresovanosti za problem.
- ▶ Ne treba govoriti „Znam kako vam je ...” (jer to šalje poruku da vas ne zanima sagovornikova priča), već „Verovatno vam je teško, mi smo takođe imali rat i razumemo kakve su to tragedije”.
- ▶ Ne treba govoriti „Treba da budete srećni što ste preživeli”, jer to šalje poruku da ne saosećate sa njihovom aktuelnom tragedijom.
- ▶ Treba odati priznanje za postignuto (npr. „Uspeli ste da spasete svoju porodicu”), kako bi se umanjio osećaj bespomoćnosti.
- ▶ Obavezno treba održati obećanja, čak i ona na prvi pogled beznačajna.
- ▶ Treba prihvatići sve reakcije, ma kako neobične i neočekivane bile, jer treba voditi računa da su u pitanju visoko traumatizovane osobe.

- ▶ Ako izbeglice odbiju pomoć, treba obezbediti mogućnost da tu pomoć dobiju onda kada za nju budu spremni.
- ▶ Treba omogućiti i pospešiti ventilaciju emocija (plač).
- ▶ Treba dozvoliti da se govori o najtežim iskustvima, ali samo onda kad to izbeglica sam želi i spontano iskazuje.
- ▶ Treba uvek jasno pokazati svoje razumevanje i saosećanje.
- ▶ Ako izbeglice insistiraju na poverljivosti datih informacija (mnogi se boje za svoje članove porodica koji su ostali u zemlji iz koje su izbegli), obavezati se na poverljivost i održati obavezu.
- ▶ Raspitajte se i saznajte osnovne informacije o tome zašto su izbegli.
- ▶ Treba uvažavati odluke izbeglica, čak i kada se vi ne slažete sa njima.
- ▶ Treba uvek jasno pokazati da poštujete dostojanstvo i ljudska prava izbeglica.
- ▶ Treba voditi računa o kulturnim specifičnostima izbeglica (načini komunikacije, oblačenje) i preispitivati se da li smo mi opterećeni predrasudama.
- ▶ Treba ukazivati na dobre strane aktuelne situacije (npr. „Ovde vam više ne preti nikakva opasnost“).
- ▶ Ne treba podgrevati lažne nade, niti davati lažna obećanja, ali ne treba ni ubijati svaku nadu, jer ih ona održava u psihološkoj ravnoteži.
- ▶ Na kraju razgovora treba osobi sa kojom se razgovara poželeti sreću, jer to mnogi od njih doživljavaju kao podršku i čak kao dobar predznak.

Kao što smo već pomenuli, za prevenciju psiholoških poremećaja veoma je važan način suočavanja sa stresom. U tom kontekstu, uloga pomagača je i da usmerava izbeglice ka zdravijim stilovima suočavanja sa stresom i eventualno organizuje takve aktivnosti, a destimuliše negativne forme.

POZITIVNI OBLICI SUOČAVANJA SA STRESOM	NEGATIVNI OBLICI SUOČAVANJA SA STRESOM
Imati dovoljno odmora	Spavati po ceo dan
Redovno jesti i piti dovoljno vode	Odati se alkoholu ili drogama
Provoditi vreme sa porodicom i prijateljima	Izolovati se od porodice i prijatelja
Uključiti se u aktivnosti koje pomažu opuštanju: sport, pesma, igranje sa decom.	Pratiti vesti iz zemlje izbega i diskutovati o razlozima nesreće
Pomagati drugim izbeglicama	Zanemarivati ličnu higijenu

Naravno, u slučaju težih poremećaja, neophodna je stručna medicinska pomoć. Tokom našeg rada, u nekoliko slučajeva bila je neophodna farmakoterapijska intervencija – npr. kod devojke iz Iraka koja je kao pripadnik Jazida pretrpela torturu i silovanje i koja je pokazivala fobični strah od nepoznatih muškaraca ili kod starije žene iz Somalije koja je bila razdvojena od čerki sa kojima je putovala i koja nije ništa jela dva dana i bila praktično u depresivnom stuporu.

CIP